

198396

BIBLIOTECA
No. _____
G. G. GIGORE CRETU

C o m p e n d i u

DE

GRAMATEC'A

LIMBEI ROMANE.

De

BCU Cluj / Central University Library Cluj

T. Cipariu.

Blasiu.

Cu tiparindu Seminariului.

1855

1855

Se vende la autoriulu.

ELEMENTE DE LIMB'A ROMANA, dupa dialect
monumente vechi, de T. Cipariu, Bl
1854, 8. maj. broch. 1 fl. C. m.

COMPENDIU DE GRAMATEC'A LIMBEI ROMANE, de
acol. 1855, 8. maj. br. 30 xr. c. m.

SCIENTI'A s. SCRIPTURE Isagogica, Ermeneutic
Archeologica, de id. acol. 1854, 8. br.
30 xr. c. m.

PORTAREA de buna cuvenientia intre omeni,
dusa de id. acol. 1855, in 12. br. 6 xr. c.
(Biblioteca de mana P. I. vol. I.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Subtu pressa.

Acte si fragmente de in istoria baser
sca a Romaniloru.

Principia de limba si scriptura, ed. a de
completata.

Biblioteca de mana, Partea I. vol. II. Part
II, vol. 1. 2. (Part. I. vol. 1. vedi Por
rea etc.).

de

NERVEUSE

Preliminare.

§. 1. Cuventele si Literele.

GRAMATEC'A e scienti'a, pre in care invetiãmu a ne cunosce limb'a dupa natur'a si legile ei,— a vorbí si a scrie bene si fora smentele.

Nota 1. Limb'a stã dein cuvente, er' cuventulu dein sunete care se numescu litere.

2. Literele latine, cu care scriemu romanesce, la latini sunt aceste doue-dieci si trei: a, b, c, d, e, f, g, h, i (j), k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u (v), x, y, z. De in care patru: k, q, x, si y, in limb'a romanesca nu suntu de lipsa.

3. Literele, unele se numescu vocali, pentru cã se potu pronunciã de sene, pr. a, e, i, o, u, — altele c o s u n a t o r i e, pentru cã nu dau sunetu de catu impreunate cu vre una vocale, pr. b, c, d etc.

4. Vocalile I si U in limb'a rom. se pronuncia, acumu intregi cã in cea latina, pr. aspru, aspri; acumu de diumetate, pr. mai, nou. Cele alalte vocali se pronuncia totu de un'a intregi, de nu se schimba in I seau U diumetatiti.

5. Vocalea intrega impreunata cu un'a seau doue indiumetatite face numai o silaba, si se chiama diftongu candu stã dein doue vocali, seau triftongu candu stã dein trei, pr. mai, nou; iam datu, no-ua; mĩ-ai spusu, ai mĩei etc.

6. Gramatec'a se imparte preste totu in Etimologica sau despre formele cuventeloru, si Sintactica seau despre impreunarea acelor'a;—er' in specie in ortoepia si ortografia, adeca despre regulele de a vorbí bene si ascrie fora smentele.

7. Sintactic'a se cuprende in partea Etimologica, Ortoepia sub Ortografia.

PARTEA I.

ETIMOLOGICA.

De formele cuventelor.

§. 2. Partile cuventarei.

PARTILE cuventarei in limb'a romanescă sunt optu acestea: **Articlulu**, **Pronumele**, **Numele**, **Participiulu**, **Verbulu**, **Adverbiulu**, **Prepusetiunea** si **Cojunctiunea**.

Deintru acestea unele au forma schimbatoria, altele ne schimbata.

Forme schimbatorie au cele de antaiu cinci: **Articlulu**, **Pronumele**, **Numele**, **Participiulu** si **Verbulu**. Er' cele alalte trei de in urma: **Adverbiulu**, **Prepusetiunea** si **Cojunctiunea** nu se schimba nece o data.

Schimbarea formelor se face schimbandu silab'a depre urma a cuventului, care in cele de antaiu patru parti ale cuventarei se chiama **Declinatiune**, — er' in Verbu se numesce **Cojunctiune**.

Nota. 1. Partile cuventarei in limb'a romanescă cele mai de frunte sunt: **Numele** si **Verbulu**; dupa densele: **Pronumele** si **Articlulu**, si in urma cele alalte.

2. **Numele** e cuventu, care insemneza unu ce?, si sunt de doue specie: **sustantive** seau de senesi **statorice**, care insemneza ceva lucru, precumu: **Omu**, **boiu**, **lemn**, **sore**, **ceru**, **pamentu**; — si altele **adjective** seau **adaugatiuse**, care numai impreunate cu sustantivele potu se stè, si insemneza insusirea lucrurilor, pre cumu:

bunu, mare, verde, frumosu, inaltu, uscatu, cá: omu bunu, bou mare, lemnu verde etc.

3. Verbulu e cuventu, care insemneza lucrarea seau numai aflarea caruiva lucrú, pre cumu: io scriu, tu mori, elu siede.

4. In loculu numeloru sustantive une ori se punu alte cuvente mai generali, care de aceea se chiama pronume, pre cumu: io, tu, elu.

5. Une ori se adauge unu pronume lunga nume spre alu determiná mai de a prope, care se numesce articlu, pre cumu candu dícemu Omu-LU CELU bunu in locu de omu bunu.

6. De in verbe se formeza unele nume adiective, care se numescu participia, pentru cá se impartasiescu de in formele numeloru, pre cumu: Scrietoriu, moritoriu, siediatoriu.

7. Adverbia se numescu unele cuvente neschimbate, care se adaugu lunga verbe, pre cumu: scriu bene, mori astadi, siede reu.

8. Prepusetiuni se chiama cuventele neschimbate, care se punu in aintea numeloru si a verbeloru, pre cumu: a casa, des-legu.

9. Conjunctiuni se numescu alte cuvente neschimbate, care se impreuna cu altele si le lega, precum: io si tu, unde si impreuna pre io cu tu.

10. Afora de acestea mai sunt unele cuvente, care se punu in midiloculu altor'a fora de a se impreuná cu ele, si se chiama intreieptiuni, pre cumu: o! vai! Care tote impreuna cu adverbia-le, prepusetiunile si conjunctiunile se chiama si Particéle.

§. 3. Declinatiunea.

DECLINATIUNEA se face prein Numeri si Casuri.

Numeri in limb'a romanescá sunt doi: singulariu seau de unulu; si plurale seau de mai multi, precumu: omu, si omeni, bou si boi, lemnu si lemne.

Casuri in limb'a rom. acumu sunt mai multe, acumu mai pucine, preste totu inse sunt cinci, pre cumu: Numinativu seau numitoriu celu de antaiu, Genetivu seau nascutoriu alu doile, Dativu seau datatoriu alu treile, Acusativu seau aratatoriu alu patru, si Vocativu seau chiamatoriu alu cincile.

Nota 1. Numerii totu atatia se afla si in conjugatiunea verbeloru.

2. Casu se numesce schimbarea silabei cei de in urma in declinatiune.

3. Casurile sunt numite dupa limb'a latina, in care mai fia-care are form'a sa diversa de a altuia; er' in limb'a romanescă mai multe casuri au totu aceeași forma.

4. Pentru scurtare scriemu S. in locu de singulariu, Pl. in locu de plurale, si asia mai incolo N. (numinativu), G. (genetivu), D. (dativu), A. (acusativu), V. (vocativu).

5. Despre Cojugatiune cauta la verbe.

§. 4. Genu-lu.

Cele de antaiu patru parti ale cuventarei mai tote au si Genu, adeca forma destinta dupa sexu, pre cumu: Domnu, Domna; bunu, buna; moritoriu, moritoria; si cuarticlu: Domnu-lu, Domn'a etc.

Nota 1. Genurile mai de frunte in limb'a rom. sunt doua: masculinu seau barbatescu, si femininu seau femeniescu, pre cumu in esemplele de mai susu.

2. Alu treile genu se numesce neutru adeca nece barbatescu nece femeniescu, pentru că nu urmeza strinsu nece unuia dein acele doua, pre cumu: Ou, in singulariu că cele masculine; er' oua in plurale, că cele feminine.

3. M. seau m. insemneza genulu masculinu; — er' f. femininu.

C A P U I.

A R T I C L U - L U.

§. 5. Articii.

ARTICLU-LU e una parte a cuventarei, care adaugunduse la nume sustantive seau adiective si participa determineza mai de aproape lucrurile insemnate.

Articlulu e de doue specie: primariu si secundariu. Primariu e numai unulu: **LU** cu cele alalte forme dupa genuri, numeri si casuri. Secundari sunt mai multi.

Genulu articliloru e duplecatu: masculinu si femininu. Numerii sunt doi, cá si intru alte cuvente. Era Casuri dupa valoare, cinci in fia care numeru; ci dupa forme, in fia care genu si numeru cate doua.

Genulu neutru in sing. se suplenesce cu celu masc., er' in plur. cu celu femininu.

§. 6. Articu-lu primariu.

Formele seau terminatiunile Articulului primariu sunt acestea dupa schema.

Sing.	N. A.	masc.	LU , la.	fem.	A
	G. D.		LUI .		EI (lei), i .
	V.		LE .		—
Plur.	N. A.		LI , i .		LE .
	G. D.		LORU .		LORU .

Nota 1. Articlulu primariu in limb'a rom. se pune totu de un'a dupa nume, fia acel'a sustantivu, au adiectivu au participiu, cu carele in pronuncia face numai unu cuventu, pre cumu: **CANE-LE**, **MENTE-A** etc., cá

cânele, méntea. A fora de G. D. sing. in numele proprie, pr. **LUI** Petru; si alte pucine pr. lui D. dien.

2. Candu numele de in aintea articolului se termina in **U** sea **I** numai de diumetate, noi le pronunciamu intregi, pr. omu **OMU-LU**, ómeni **OMENI-LORU** etc.

3. Articululu **LU** se pune numai in urm'a numeloru terminate in **U**, pr. omu **OMU-LU**, bunu **bunu-LU**. A fora de **TATA**, care se dice si **TATA-LU**. afora de voc.

4. Articululu **LE** dein numerulu sing., se pune numai dupa numele masc. au neutre terminate in **E**, pr. **MUNTE** masc. munte-**LE**, **NUME** n. nume-**LE**.

5. Articululu **A** se pune mai alesu dupa numele feminine terminate in **A** seau **E**; inse asia, catu pre **A** dein nume-lu lapeda insemnandui loculu cu apostrofu, pr. **DOMNA** face domn'**A** in locu de domna-**A**. Er' cu **E** se impreuna in diftongu, pre cumu **MENTE** face mente-**A**, pronuncia me n - t e a. Sunt inse si unele nume masc. terminate in **A** seau **E**, care se impreuna cu articolulu **A**. pr. **Tata**, popa; **Tete**, **Nene**; tat'**a**, pop'**a**; **Tetea**, **Nenea**, etc. pre cumu si unele nume proprie, pr. **LU-C'A**, **TOM'A**, care apoi in G. D. sing. se declina cá numele feminine.

6. Articululu fem. sing. gen. in **LEI** se dice numai in articolulu secundariu: celei; de alta data fora **L**: ei, seau scurtatu **i**.

7. Articululu masc. pl. **LI** la noi se pronuncia numai cá unu **i**, pr. domni domni-**i**.

8. In grainulu de tote dilele pre mai multe locuri, artielulu **LU**, si **I** masc. si fem. urmandu dupa altu **U** seau **I**, nu se pronuncia, ci numai vocalile de in ainte se pronuncia intregi, pr. dom-nú, dom-ní, lu-ní, in locu de: domnu-lu, domni-**i**, lunei.

§. 7. Articii secundari.

Articii secundari sunt compusi de in articolulu primariu **LU** etc., si de intru alta silaba in aintea lui, si sunt mai alesu acesti doi: **ALU** si **CELU**, carii se si declina intru tote cá celu primariu, dupa genuri, numeri si casuri, precumu:

A L U.

Sing.	N. A.	masc.	ALU.	fem.	A'
	G. D.		ALUI.		AI (alei).
Plur.	N. A.		ALI, ai.		ALE.
	G. D.		ALORU.		ALORU.

C E L U.

Sing.	N. A.	masc.	CELU.	fem.	CEA.
	G. D.		celui,		celeii, cei.
Plur.	N. A.		Celi, cei.		Cele.
	G. D.		celoru,		celoru.

Nota. 1. Articii secundari se distingă după pușetiu ne și după usu. După pușetiu ne, pentru că se punu înaintea numelor, pr. ALU mieu, CELU bunu. După usu, pentru că articii secundari, nu se potu împreună cu ori ce nume și în ori ce templare, că celu primariu pre care acestia numai-lu suplescu.

2. ALU după usulu de astadi se pune numai în două casuri:

a) cu pronumele posesive mieu, teu etc. cându sustantivulu lipsesce au urmeza, pr. alu mieu, ai nostri; alu vostru parente; după sustantive e mai raru;

b) în aintea genetivului, cându celu alaltu nume lipsesce au urmeza, pr. ALU lui D. dieu, alu cerului imperatu.

3. CELU se împreuna numai cu adiectivulu și participiulu,

a) cându acestea se punu în locu de sustantivu pr. cei vii și cei morti;

b) cându adiectivulu seau participiulu e împreunatu cu sustantivu articulatu, pr. domnulu celu bunu, au și celu bunu domnu, în locu de: domnulu bunu, și bunulu domnu; și asia celu mai multu e de prisosu.

4. În locu de ALU etc. pre multe locuri se dice numai A în tote genurile, numeri, și casuri, ci e smentela. Genetivii inse sunt mai rari usitati.

C A P U II.

P R O N U M E L E.

§. 8. Pronumele personarie reflexive.

PRONUME-LE e una parte a cuventarei, ce implenesce locul numelui ce nu se pune in cuventare.

Pronumele sunt de doue specie: personarie si relative.

Pronumele personarie inca sunt de doue specie: originarie si derivate; si se impartu in trei parti dupa trei persone.

Originarie sunt: de person'a antania: **EU** sau **io**, de a dou'a: **TU**; de atreia: **SU** inse numai afora de numinative. Er' derivate: **ELU**, **IN-SU** si alte mai multe, declinate dupa genuri in numeri si in casuri. De person'a a treia inse se tie-nu si tote numele in tote casurile, a fora de vocativu care singuru se tiene de person'a a dou'a.

Pronumele personarie originarie se numescu si reflexive adeca intorse spre sene, candu pronumele de aceeași persona se repetiesce in numinativu si in altu casu, pr. **IO** me ducu, **TU** te rogi, etc.

Pronumele personarie originarie au in casurile afora de numinativu cate doue forme, un'a scurta, alt'a lunga, dupa schem'a urmatoria:

Person'a

	I.	II.	III.
Sing. N.	EU , io,	TU ,	(su - sa)
G. D.	MI , mî-e.	TI , tî-e.	SI , sî-e.
A.	ME , me-ne.	TE , te-ne.	SE , se-ne.

Plur.	N.	NOI.	VOI.	(si-se)
	G. D.	NOUE, ne.	VOUE, ve.	—
	A.	NOI, ne.	VOI, ve.	—

Nota. 1. Person'a a treia reflexiva nu are numinațivă, ci numai G. D. și Acusativă, care sunt de o dată și pentru numărul sing. și plur. Inse dela numărul neșifatură: su m., și f. se deriva pronumele personale: însu, însă cu genuri și cazuri.

2. Dativii sing. *mî, tî, și se* numescu și fise adăca sub-infipțe, cându se adăugu la cuvântulu deîn ainte și se împreună cu elu întru unulu, pr. *dă-mî, se-tî scriu etc.*, că și cându ai dîce: *dă mi, se tî* numai câte unu cuvântu. — Prefise seau în ainte fipțe se numescu, cându se împreună cu cuvântulu urmatoriu, pr. *mî-ai datu, tî-am spusu; mî-se pare.*

3. Aceste pronume: *mî, tî, și, seau* că prefise seau că sufise, cându nu urmeza altu cuvântu după ele împreunatu întru unulu, se pronunția cu **I** indiumetățitu, pr. în *dă-mî*; asemenea și cându se împreună cu urmatoriulu cuvântu înainte de vocale, pr. *mî-ai datu*. Er' împreunanduse cu unu cuvântu urmatoriu ce se începe cu cosunatoria, se pronunția cu **I** întregu, pr. *mî-se pare; dă mi-le.*

4. Totu aceste neimpreunanduse nece cu cuvântu deîn ainte nece cu urmatoriu, la noi se pronunția cu **I** diumetățitu, inse luându de în aintesi vocalea oscura * că unu răzimu pr. *цѣ цнѣѣ.

5. Dativii și acusativii lungi deîn sing. se formează deîn cei scurți, în D. adăugunduse *E, er'* în Acusativu **NE**. În Dativu cu **I** întregu și lungu, pentru care și cosunatoriile **M, T, S** remanu moliate; er' în Acus. acumu cu **I** întregu și scurțu întorsu deîn *E, deunde* cosunatoriile remanu nemoliate că în *me, te, se.*

6. Dativii plur. scurți **NE, VE**, acumu se pronunția că *nî, vî* cu **I** întregu, cându se împreună cu altu pronume urmatoriu, pr. *nî-se pare, vî-le dau.*

7. Dativii scurți deîn sing. și pl. *mî, tî, și, ne, ve,* împreunanduse cu unu nume aproape seau mai de

parte, sunt în locu de genetivu, pr. de în parte-mi, mi-s'a dusu fetiorulu, în locu de: dein partea mea, s'a dusu fetiorulu mieu.

8. Dativii scurti adausi la dativii cei lungi seau la acusativii asemeni, au însemnare reflexiva, pr. mie-mi, sie-si, pre sene-si.

9. Acusativii lungi sing. si plur. dupa usulu de acumu liau în aintesi prepusetiunea pre, pr. pre mene, pre noi; asia si alte pronume personarie si nume proprie, pr. pre eli, pre Petru.

10. Dela pronumele reflexive se deriva adiectivele numite posesive: mieu, teu, seu, nostru, vostru; carele se declina dupa genuri în numeri si casuri.

§. 9. Insu.

Pronume personarie de atreia persona mai sunt INSU si ELU, derivate dein SU si LU, cu adaugerea unei silabe întregi dein ainte, spre a razimá pre su si lu care pronunsianduse cu U diumetatitu nu potu face de sene una silaba întrega si asia au lipsa de razimu.

Amendoua si INSU si ELU se declina dupa genuri în numeri si casuri.

INSU, care respunde celui latinu ipse, se dice cu articlu si fora articlu, ci fora articlu nu are de catu una forma în fia-care genu, si fia-care numeru, pre cumu în schema.

Sing. N. A. masc. INSU, insu-lu. fem. INSA, ins'a.

G. D. — Insu-lui. — insei.

Plur. N. A. INSI, insi-i INSE, inse-le.

G. D. — Insi-loru — Inse-loru.

Nota 1. Silab'a IN se pronuncia ca \uparrow N candu însemneza ipse; er' candu însemneza persona, individuu, se pronuncia cá \uparrow N pr. doi insi.

2. Dein insu adaugundu înainte liter'a D se face

D'INSU d'insa seau densu densa, er' cu artichu: densulu dens'a; si se declina intru tote cá insu seau insulu.

3. Cu pronumele **INSU** fora artichu, intru ambe genurile si numeri, se potu impreună dativii personari reflexivi scurti, inse numai singulariu cu sing. si plurale cu plur. dupa cumu urmeza:

Sing. 1. Insu-mi m. insa-mi f. Pl. insi-ne m. inse-ne f.

2. insu-ti insa-ti insi-ve inse-ve

3. insu-si insa-si insi-si inse-si

4. Formele ácestea in num. se potu dice cu pronumele personarie au si fora ele, pr. insumi seau io insumi etc.; ci in cele alalte casuri pronumele personarie cauta se se adauga in formele mai lungi, pr. mie insumi, pre te-ne insuti etc.

§. 10. Elu.

ELU e compusu de in artichu cu adaugerea lui **E** cá razimu, de unde se si lápeda mai in toti **G. D.** dupa schema:

Sing.	N. A.	E-LU masc.	E-A fem.
	G. D.	LUI	EI
Plur.	N. A.	E-LI , ei.	E-LE
	G. D.	LORU.	LORU.

Nota 1. Dein **LU** e formatu si relativu personariu si obiectivu, inse cu diferentia de declinarea lui **ELU**, pentru ca elu e pronume de sene statatoriu; er' **LU**, cá relativu, stá numai cá a fisu seau impreunatu cu altu cuventu inainte au inapoi, si se declina dupa schem'a urmatoria:

Sing. G. D. **LI**, i mas. **I** fem. Pl. **LE**, li - m. — f.
A. **LU** **O** **LI**, i **LE**

2. A fisulu **LU** intru tote se inderepta dupa formele scurte dein **G. D.** ale pronumeloru personarie mi, ti etc. De unde in **G. D.** sing. care in usulu de astadi se pronuncia si in masc. si in fem. cá **I**, acumu se dice intregu, pr. I-se pare,—acumu diumetatitu pr. i am spu-

su, — acumu cu razimu pr. Ɑī ⱡⱡḠ.

3. Acus. LU cu razimu ⱡⱡ, nece o data in pronun-
cia nu piere, de unde se dice: l'am vediutu; care in ar-
ticlu astadi nu se tiene strinsu. — O fem. e intorsu de-
in A, de unde reu scriu unii U, pr. u vediu in lo-
cu de: o vediu.

4. G. D. plur. LE acumu se pronuncia li cu L ver-
tosu, impreunanduse cu altu pronume inceputu cu voca-
le, pr. LI-se pare in locu de: le se pare.

5. LI in Acus. se pronuncia la noi moliatu cá arti-
clulu: i si cá G. D. sing. pr. i-am vediutu, er' cu razimu:
ⱡī, pr. ⱡī BZḠ.

6. Cu Dativii dein pronumele ELU se pote impre-
ună dativulu personariu reflexivu, pr. LUI-si, EI-si, LO-
RU-SI. Mai raru se impreuna cu N. A. pr. ELU-si etc.

7. INSU si ELU in acusativi liau prepusetiunea pre,
cá pronumele personarie si alalte pronume, pr. pre in-
su, pre elu.

§. 11. Pronumele relative: CE.

Pronumele relativu seau cautatoriu in apoi
ede doue specie: originariu si derivatu.

Originariu e unulu CE, neschimbatu in to-
te genurile, numeri si casuri. De care se tiene si
G. D. sing. CUI.

De in CE adaugunduse silab'a NE, cá in me-ne,
te-ne, se-ne, se nasce pronumele intrebatoriu per-
sonariu: CE-NE? care se pronuncia: cine. Inse
adese ori se pune si in locu de relativu perso-
nariu, mai alesu candu lipsesce sustantivulu, pr.
CE-NE vrè, adeca omulu care vrè.

Nota 1. Pronumele CE inca e intrebatoriu ci mai
multu obiectivu, pr. CE dici? Personariu se pune mai
raru, pre CE omu a venitu?

2. Pronumele CUI inca e intrebatoriu, ci numai per-
sonariu, pr. CUI ai datu?

§. 12. Celu-ce. Care.

Pronume relative derivate sunt: **CELU CE** si **CARE**.

CELU CE e formatu dein pronumele demonstrativu **CELU** si relativulu **CE**, si se declina cá cele demonstrative.

CARE, respunde celui latinu **Quale**, si se declina, au remane ne declinatu in **N.** si **Acusativu**; —cu articlu seau fora articlu. 'Er' in **G. D.** se declina fora articlu dupa genú, cu **A** adausu in capetu au fora **A**, dupa schem'a urmatoria:

Sing.	N. A.	CARE-LE m.	CARE-A f.
	G. D.	CARUI-A.	CAREI-A.
Plur.	N. A.	CARI-I.	CARI-LE.
	G. D.	CARORU-A.	CARORU-A.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nota. 1. **CELU CE** inca pote luá vocalea **A** dupa celu in tote genurile, numeri si casuri, cá demonstrativulu **Celu**, pr. cel'a ce, ceea ce etc.

2. Pronumelui **CARE** corespunde pronumele **TARE**, inse acumu numai in compuse usitatu, pr. **ATARE**, **CUTARE**, **ACATARE**; deintre care **CUTARE** se declina intru tote cá care, **ATARE** numai fora articlu, er' **ACATARE** remane nedeclinatu.

§. 13. Pronumele demonstrative.

Pronume demonstrative sunt, care arata cá cu degetulu mai de aproape person'a seau obiectulu, in loculu caror'a se punu.

Pronumele demonstrative sunt de doue specie; unele care se compunu dein articlu **LU**, altele dein silab'a **STU**; acaror'a urme in limb'a latina sunt ille si iste.

Amendoue aceste specie liau inaintesi silabe-

le A seau CE seau pre amendoué, pr. Alu, celu, Acelu; Astu, cestu, Acestu.

Ele se declina dupa genuri, numeri, si casuri, fora artichu, inse cu A seau fora A in capetu dupa schem'a urmatoria:

A-CE-LU.

Sing.	N. A.	Acelu,	acel'a m.	Acea,	ace'a f.
	G. D.	Acelui,	aceluia.	Acelei,	aceleia.
Plur.	N. A.	Aceli,	acelia.	Acele,	acelea.
	G. D.	Aceloru-a		Aceloru-a.	

A-CE-STU.

Sing.	N. A.	Acestu,	acest'a m.	Acesta,	acest'a f.
	G. D.	Acestui-a.		Acestei-a.	
Plur.	N. A.	Acesti-a.		Acestea.	
	G. D.	Acestoru-a.		Acestoru-a.	

Nota 1. N. A. ACEA in f. cu A adausu ar' fi se formeze Acea-a, ci se pronuncia cá acé-a cu E latu contrasu dein diftongulu ea.

2. G. D. Acelei-a f. se pronuncia mai multu acé-ia cá in pl. m. Asemenea si Acesteia cá acestia.

3. Pronumele Acelu si Acestu impreunatu curelativulu personariu reflexivu SI dupa tote genurile, numeri si casuri, face pronumele reflexive cu A in locu de U, pr. Acel'a-si, Acest'a-si etc.

4. Acelesi pronume impreunanduse cu adjectivulu ALALTU formeza compusele: Celu alaltu si cestu alaltu, in care pronumele se declina regulatu, er' alaltu numai dupa genu si numeri, er' nu si dupa casuri.

5. In locu de Astu si Alu afora de artichu, mai multu se pronuncia ʒɛɾ si ʒA in m., si asia in cele alalte casuri.

6. Dupa form'a pronumelui Elu se formeza si pronumele ESTU, care se declina regulatu cá Cestu si acestu.

§. 14. Alte relative.

Că pronume relative și întrebătorie sunt și adiectivele **CÂTU** și **TÂTU** seau **atâtu**, care se declina după gen, număr și cazuri, cu **A** în capetu seau fora acest'a, după schem'a urmatoria:

CATU.

Sing.	N. A.	CATU m.	CATA f.
	G. D.	CATUI-a.	CATEI-A.
Plur.	N. A.	CATI.	CATE.
	G. D.	CATORU-A.	CATORU-a.

Atâtu.

Sing.	N. A.	Atatu-a.	Atâta, atat'a.
	G. D.	Atatui-a.	Atatei-a.
Plur.	N. A.	Atati-a.	Atate-a.
	G. D.	Atatoru-a.	Atâtoru-a.

Nota 1. Dela **catu** se formeza întrebatoriulu numerariu: **Alu catu-lu** seau după cumu se dice acumu: **Alu catu-lea**; și se declina că adiectivele numerarie de asemenea specie.

2. De intru **Catu** și **Atatu** se compunu și unele adverbia, pr. in **catu**, de **catu** etc.

§. 15. Alte pronume compuse.

Dein pronumele **CI**, **CE-NE**, și **CATU**, împreunate cu pronumele **CE** și **SI**, seau cu particelele: **fia**, **ore**, **ori**, **vá**, **veri** etc., se formeza unu numeru mare de adiective pronumenali, care se declina că pronumele dein care sunt formate, pre cumu.

CE-VA, **ce-va-si**; **fia-ce**; **ore-ce**, **ore-si-ce**; **ori-ce**, **ori-si-ce**; **veri-ce**.

CE-NE-SI, ce-ne-va; fia-**ce-ne**, fia-si-ce-ne, fia-si-ce-cene; ore-ce-ne, ore-si-ce-ne, ore-ce-ne-si, re-ce-ne-va; ori-ce-ne, ori-si-ce-ne, veri-ce-ne.

CARE-SI, care-va, care-si-va; fia-ca-re, fia-si-care, fia-si-ce-care; ore-care, ore-si-care; ori-care, ori-si-care; ve-ri-care.

CATU-SI, catu-va, catu-si-va; fia-ca-tu; ore-catu, ore-si-catu; ori-catu, ori-si-catu; veri-catu.

Nota. 1. Intr'asemene totu acelea se potu impreuna si cu silaba nes dein ainte, pr. nes-ce, nes-cene, nes-care, nes-catu, declinanduse regulatu.

2. Alte compusetiuni de in aceleasi sunt: Care-de-care; catu-de-catu, catu-si-de-catu, ce-si-ce-va-si etc. Smentita e forma: fite-si-care, in locu-fia-si-ce-care.

C A P U III.

NUMELE SUSTANTIVE.

§. 16. Numele proprie, si apelative.

SUSTANTIVU se chiama numele, care de sene pote sta si spre intielesulu lui nu e de lipsa al-tu nume.

Sustantivele dupa insemnarea loru sunt de doue specie: proprie, si apelative.

Proprie se chiama sustantivele, cu care se numescu persone seau obiecte singuratece, individe vie au fora viatia, pr. Petru, Rom'a, Lun'a, Dunarea.

Apelative se chiama numele, cu care se numescu fientie seau lucruri generice si specifice, pr. omu, lemnu, vasu, mente, cuventu.

Nota 1. Numele proprie au numai sing., pentru că fia-care individuu numai unulu este.

2. Numele apelative potu se aiba amendoi numerii, pentru că genurile si speciile se cuvenu nu numai unui individuu, ci mai multor'a, pr. omeni, lemne.

3. Inse unele apelative, ci pucine, au numai cate unu numeru, au numai sing. pr. roua, medua, — au numai plur. pr. bale (ce curru dein gura), creeri etc., si se numescu defectiv.

4. Unele inca si in numerulu sing. insemneza mai multe persone seau obiecte de acelasi genu au specie intru una adunare, pr. poporu, turma, oste; si se chiama colective.

§. 17. Genulu sustantiveloru.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Er' dupa forma sustantivele sunt de trei genuri: masculine, feminine, si neutre.

Genulu sustantiveloru se cunosce dupa doua semne: dupa sexu, si dupa terminatiune seau voalea finale a numelui.

Dupa sexu se cunoscu numele fientieloru vietuitorie, care au doua sexe destinte: barbatescu si femeniescu, pr. Pietru m., Maria f.; barbatu m., muliere f.; bou, vaca; domnu, domna etc.

Dupa terminatiune se cunoscu numele celoru alalte, dupa cumu se termina in a, e, seau u; pr. apa, cepa, cena f., pomu, prunu, campu m., degetu, vasu, ou n.; jude, sierpe m., cruce, mente f., nume n.

Nota 1. Numele proprie si apelative ale fientieloru destinte dupa sexu se tienu de genulu sexului, ori care

sei fia terminatiunea, pr. t a t a, p o p a m. macaru se termina in A, si in sing. liau artículu fem. A, pr. t a t 'a (si ta-ta-lu), p o p 'a;— n o r u, s o r u (si n o r a, s o r a) macaru se termina in u.

2. Cele terminate in A toté sunt fem., aforá de numele barbatiloru, pr. a p a etc.

3. Cele terminate in E sunt de tote trele genurile; masc., fem., si neutru; care mai bene se potu sci dein usu.

4. Cele terminate U, sunt de doue genuri: masc. si neutru, afora de s o r u, n o r u, (m a n u); asemenea mai bene dein usu:

5. Intru alte vocali se afla mai pucine terminate, pr. in I: D I fem., in O: R O f.; care inse se dîcu si d î u a, r ó u a.

§. 18. Declinarea numelorú Proprie.

Numele proprie, unele se declina cu artículu, pr. Clusiu-lu, Sabiniu-lu: altele fora artículu pr. Petru, María.

Numele proprie cù artículu se declina regulatu cá numele apelative; er' cele fora artículu, in G. D. liau in m. in aintesi lû seau lui, in fem. lá seau ei; er' in A. numai prepusetiunea pre, cá in schema.

N.	Petru masc.	María fem.
G. D. lui	Petru.	Ia (ei) María.
A.	pre Petru.	pre María.
V.	Petre.	María.

Nota 1. Numele proprie fem. nu liau decatu artículu A, pr. Mária; er' cele masc. lu seau A dupa vo-calea finale, pr. Onu-lu, Luc'a.

2. In G. D. lu si ei seau iŷ se dîce numai pre pucine locuri. Mai bene e a se dîce: LUI m. si Ei f.; er' lui in locu de la seau ei in f. pr. lui María, e smentela grea.

3. Cuventulu Domne-dieu, candu se pune in lo-cu de nume propriu, inca se declina fora artículu, cá cele aalte nume proprie nearticulate, pr. G. D. lui D. dieu, A. pre D. dieu.

4. Unele nume propriie masc. cate adeca nu insemneza persoane, si -pierdu articlulu dupa prepusetiuni, pr. in **Blasiu**, chiaru si candu prepusetiunea e lasata afora pr. **Blasiu** pre titlulu cartei adeca: in **Blasiu**.

§. 19. Declinarea numelor Apelative.

Numele apelative se declina in doua moduri: cu articlu, au fora articlu, pr. **Domnu-lu domnu**.

Declinatiunea numelor apelative se face dupa terminatiune, adeca dupa vocalea de pre urma a numelor,— si dupa genu.

Declinatiunea dupa terminatiune e de trei, dupa trei vocali mai de frunte: **A** oscuru, **U** si **E**; pr. **DomnA**, **DomnU**, **PanE**.

Declinatiunea dupa genu se cuprende in cele trei declinatiuni dupa terminatiune.

Nota 1. Terminatiunile numelor sunt cea mai mare parte intregi, inse altele mai pucine sunt scurtate, pr. **DI** de in **DIE** lat. dies, **Nè** de in **NÉE** lat. nive, **RO-A** de in **RORE** au **ROVA** lat. ros, **MEDU-A** de in **medúla** lat. medulla, **STè** seu **STEA** de in **stella** lat. stella.

2. Terminatiunile scurtate se cuprendu sub cele intregi.

§. 20. DECLINATIUNEA I. in A.

De Declinatiunea antania se tienu numele terminate in **À** oscuru, pr. **DomnA**, **faciA**, **mésA**.

Formele terminatiunei casuriloru in acesta Declinatiune fora articlu, sunt doue: **A** oscuru pentru **N. A. V. sing.** pr. **Domn-A**, si **E** chiaru in **G. D. sing.** si in tote casurile plur. pr. **Domn-E**.

Declinatiunea articulata se face adaugundu articlii fem. la formele terminatiye in toti nume-rii si casuri, dupa schema:

Sing. N. A. DOMN A f. art.	DOMNA - A, domn'a.
G. D. DomnE.	DomnE-ei, domnei.
V. Domn-a.	Domna - o, domn'o.
Plu. N. D. DomnE.	DomnE - LE.
G. D. V. D omn e.	Domne -loru.

Nota 1. De declinatiunea I. se tienu si numele, care de in cause eufonice au patitu ceva schimbare in terminatiunea nominativului sing., pr. filia, vinia, etc. care se pronuncia cá fie, vie, cu E schimbatu dein A.

2. Asia si numele, care in nom. sing. si-au pier-
duta pre L dein silab'a de pre urma, pr. STEA in lo-
cu de STE-L-A lat. stella, SIEA in locu de SIE-
L-A lat. sella etc., care in casurile terminate cu E
erasi capeta pre L inapoi, pr. G. D. sing. etc. STE-
L-E, SIE-L-E etc.

3. Numele intregi in declinatiunea articulata lapeda
pre A oscuru dein aintea articlului A chiaru, si loculu
se insémna cu apostrofu, pr. Domn'a in locu de do-
mna - a, fili'a in locu de filia - a.

4. Numele scurtate dein silab'a LA in ainte de ar-
ticlulu A lian semivocalea U pronunziata de diuimetate,
pr. ste-u-a, sie-u-a, er' A dein terminatiune se plene-
sce prein articlu.

5. In G. D. sing. doi E se contragu in unu E, pr.
domnei in locu de domneei, filiei, stelei, sie-
lei. Contragerea in I intregu e prea vulgaria.

6. In voc. sing. inca se lapeda A oscuru dein ain-
te de O, care seau e articlulu A intorsu in O, seau
particeua exclamativa adausa in capetu in locu de: o!
Domna.

7. Prea multe nume in casurile terminatiunei E se
pronuncia acumu cu I diuimetatitu schimbatu dein E spre
scurtare, pr. scriptura - ri, luna - ni etc.

8. Ci numele adiective, si sustantivele asemenea lor, care adeva au doue terminatiuni in A si U, tie-nu regulatu pre E mai tote, pr. domna, socra, fe-ta, buna, etc. domne, socre, fete, bune.

9. Facia in casurile cu E se pronancia cu E la-tu in fa, cá: fecie. Spata face si spate si spete.

10. Numele masc. tata, popa, in N. A. sing. liau articulu A cá cele fem. pr. tat'a, pop'a. Ci tata se dice si tata-lu.

11. Tata si popa ne articulatu in sing. remanu nedecinate, pr. acestui tata, acelu popa. Plur. pi bene, tati reu.

12. Tata afora de tatei si tatalui mai are si alte forme pentru casurile in E; asia in G. D. sing. tatáne candu se impreuna cu adiectivele posesive: mieu, teu etc. fora articlu, pr. tatáne-mieu; — in plur. tatáni totu de un'a.

13. Numele proprie cu articlu terminate in CA au G. D. sing. in CAI, pr. LUC'A, VERONIC'A, Lúcai, Veronicai.

Esemple. Aciá, álbía, apa, ária, arena; bar-ba, besica, betranetia, blandetia, bruma; capra, ca-sa, cena, cepa, coda, coma, copsa, corda, costa, cupa, cursa; édera, epa, erba; frundia, furca; ge-na, gura; ierna; lauda, limba, lumina, lupta; me-sa, mura, musca, mustacia; nalba, nuca; ola, o-ra, palma, péna, placenta, potentia, pulpa; radia, rima, rota; sagéta, scama, scrofa, sementia, spa-ta, sprancéna, spuma; templa, tenda, tenerétia, torta, turma; umbra, unda, urma; védua, vena, vínia, vita.

§. 21. Numele fem. scurtate.

Numele fem., terminate in EA scurtatu dein ÉLA, se declina regulatu cu L in casurile cu E, dupa schem'a urmatoria:

Sing.	N. A.	STE-A,	stela, art.	STE-u-A,
	G. D.	STELÉ,		STELE-I.
Plur.	N. A.	STELE,		STELE-LE,
	G. D.	Stele,		Stele-loru.

Nota 1. Silab'a finale dein N. A. sing. ne articulatu ea se pronuncia cá diftongu seau E latu, si totu de un'a cu tonu.

2. În declinatiunea articulata a aceluiași casu, terminatiunea ea dupa pronuncia remane neschimbata, er² U se adauge in ainte de articulu A spre împiedecarea cá nu doi A se se împreune intru unulu,

3. Dupa form'a acesta se declina si adiectivele posesive fem. mea, ta, sa; adiectivele grea, rea de la greu, reu; si sustantivulu: dí, pr. mele, tale, sale; grele, rele; díle, si cu articlu: grele-le, rele-le, díle-le.

4. Dupa acesta forma se declina si formele feminine;

a) dein tote sustantivele si adiectivele ce sunt dupa form'a diminutiva in ELU si Ea cu terminatiune masc. si fem. pr. porcelu m. porcea f. misieli misiea;

b) Sustantivele diminutive in Ea, pr. particea in locu de particela etc.

c) pronumele formate dein LU si A pre cumu mai susu.

5. Alte nume scurtate cu tonu in silab'a dein urma, se declina retienendu pre U in aintea articulu in tote casurile, pr. Roua in locu de Rò art. rou'a, gen. rouei seau rouai; Nè in locu de neue art. néu'a.

6. Cá Roua se declina si: aúa g. d. aúai seau auei; medúa, meduai au medúei; si adiectivulu noua, nouai, pl. noue.

Exemple. Sustantive: Cartecia, catiea, curea; marga, masea, miea; nuea; olcea; particea, paserea, porcea, porumbea; rundunea; semtiea (dí semcea), sufrancea, surcea; turturea; valcea, vergea, viorea. Adiective: misiea, pucinea, subtírea etc.

§. 22. DECLINATIUNEA II. in U.

De Declinatiunea a dou'a se tienu tote nu-

mele terminate în U întregu seau diumetatîtu, pr. Om u, aspru.

Numele de acesta declinațiune sunt mai tote de genulu masc. seau neutru, si prea pucine de genulu femininu.

Deci declinațiunea a doua se imparte în doue parti regulare: a masculineloru, si a neutreloru; er' a feminineloru e numai în esceptiuni.

Nota. 1. Femininele terminate în U sunt numai: noru, soru si la cei vechi manu, care inse tote acumu se dîcu mai multu seau de totu cu A, pr. nora, sora, mana.

2. NORU si SORU, lat. nurus soror, fora artîclu în N. A. sing. mai multu se dîce: nora, sora ci cu O curatu că în noru, soru; afora de candu se impreuna cu posesivele mea, ta etc. pr. noru-mea, soru-ta. În cele alalte casuri: nurori, sorori. Cluj

3. Acelesi cu artîclu se declina luandu artîclulu fem. A în tote casurile, pr. nor'a, sor'a; nuroriei, sororiei etc.

4. MANA se declina acumu dupa declinațiunea I. pr. mana, mane seau mani, manei, manele seau manile. Celi vechi în pl. mânu-le etc.

§. 23. A masculineloru.

Declinațiunea masculineloru în U are trei forme terminative: U pentru cele de antaiu patru casuri N. G. D. A. sing., E pentru voc., si I pentru tote casurile plurali, dupa schema:

Sing.	N. A.	DomnU,	art.	DomnU-lu
	G. D.	Domnu		Domnu - lui
	V.	DomnE		Domnu-le
Plur.	N. A.	DomnI		DomnI-i
	G. D. V.	Domni		Domni-loru.

Nota 1. Vocabivulu sing. articulatú se formeza de la N. er' nu de la Voc. nearticulatú.

2. Numele terminate in IU cu ambe vocalile diu-metatíte, in casurile pl. nu muta pr U in I, ci-lu lapeda numai, pr. filiu, sociu, ochiu, pastoriu, pl. fili, soci, ochi, pastori cu I diu-metatítu.

3. Ci cele terminate in IU cu I intregu si lungu se declina regulatu mutandu pre U in I, pr. Víu, tardíu, pl. víi, tardíi.

4. Numele terminate in LU, la noi se pronuncia acumu cu L moliatu in I, pr. Calu, misielu pl. cali, misieli cá cai, misiéi.

5. Numele terminate in DU, SU, TU, cá si cele in CU, GU, in pl. urmandu I schimba sunetulu cosunatorieloru aspre in sineratoriele respundietorie, pr. surdu pl. surdi cá surdsi etc.

6. Omu in pl. face omeni dupa form'a latina homo homines. Măru pl. meri.

Exemple. Alunu, anu, armasariu, ariciu, arinu, ásinu; barbatu, boariu, bou; cariu, cárpinu, casiu, catielu, cerbu, cercelu, ceru lat. quercus, ceresiu, corbu, crapu; edu; fagu, fáguru, fauru, fetioru, ficátu, frásinu, furu; gutuniu; imperatu, juncu; leu, lupu; manuchiu, márturu, máscuru, mediu, mielu, muschiu; napu, nuoru; páltinu, pasu, pecurariu, peru, pinu, plopú, pomu, porcu, porcelu, pumnu; rugu; sacu, socru, socu; tauru, trunchiu; ursu; véduvu, vitielu.

§. 24. A neutreloru.

Numele neutre terminate in U, in sing. se declina cá masculinele, in pl. cá femininele.

In sing. au numai una terminatiune in U, er' in pl. seau A oscuru, seau E seau I.

Nota 1. Numele neutre insemneza numai obiecte,

er' nu persone, de unde nu au vocativu care e numai casu personariu.

2. Neutrelle au vocativu, in E cá masculinele, nu-maj candu se socotescu cá nume de persone, pr. Cu-ventu, V. cuventesi cuventule de Is. Chr., seau candu se personifica, pr. ventu vente etc.

§. 25. Neutrelle in U cu pl. in A.

Neutrelle terminate in U, care au pl. in A oscuru, sunt de trei specie:

a) cele terminate in RU si SU cu cosunatorie uscate, pr. fieru, vasu, asia si ou;

b) cele terminate in LIU, NIU, cu cosunatorie moliate, si in RIU, pr. maliu, calcaniu, ajutoriu;

c) cele terminate in CIU, DIU, SIU, TIU cu cosunatorie siueratorie, pr. braci u, ordiu, stupisi u, negotiu.

Schem'a.

Sing. N. A. OSU, CuniU, LîciU-lu

G. D. Osu, Cuniu, Lîciu-lui

Plur. N. A. Osa, CuniA, LîciA-le

G. D. Osa, Cunia, Lîcia-loru.

Nota. 1. Cele terminate in pl. in LIA, nia, ria se pronuncia cu E in locu de A pentru I dein ainte, pr. malia, calcânia, ajutória, cá malie, calcanie, ajutorie.

2. In lia si nia cosunatorielle L si N se molia dupa pronuncia cu totulu in i diumetatitu, pr. palia, cunia, cá paie, cuie.

3. In Ria cosunatori'a remane nemoliata, ci I se sorbe in E stramutatu dein A, pr. ajutoria cá ajutore.

4. In cele siueratorie asisiderea se sorbe I in cosunatori'a siueratoria intru amendoi numerii, pr. bracia, lîcia cá bratia, lîtia; er' pronuncia cu E e vitiosa.

Esemples: a) Caru, poporu, amaru; vasu, visu, fusu. Reu e visuri.

b) Paliu, genuchiu; buboniu, calcaniu, capetaniu; altariu, amnariu, braciariu, celariu, cunariu, degetariu, medulariu, pieptariu, taliariu, umbrariu, verdiariu, vestiariu; cuptoriu; etc.

c) Laci, judeciu; albusiu, causiu, imperatusiu etc.

§. 26. Neutrelle in U cu pl. in E.

Neutrelle terminate in U facu numerulu pl. in E mai alesu in terminatiunile urmatorie:

a) in ecu, eru, etu cu E scurtu pr. Cântecu, fúlgeru, âmbletu;

b) in entu, nu si oru, pr. cuventu, semnu, petiôru. / Central University Library Cluj

Altele se invetia numai de in usu, si se declina dupa schem'a:

Sing.	N. A.	CúgetU,	CuventU,	AcU-lu.
	G. D.	Cugetu,	Cuventu,	Acu-lui.
Plur.	N. A.	CugetE,	CuventE,	AcE-le.
	G. D.	Cugete,	Cuvente,	Ace-loru.

Nota. 1. De acesta declinatiune se tiene si Capu pl. cápete, dupa form'a latina caput, capita.

2. Numele grânu, frenu in sing. se dîcu mai multu fora N, cá grâu, fréu, ci in plur. mai multu cu N. cá grâne, fréne. Senu are pl. senuri.

3. Multe nume in mentu se audu declinate in pl. cuenturi, pr. mormentu mormenturi; juramenturi, ci reu. Inse ventu si pamentu numai in ri.

4. Mai rea este schimbarea formei plurale in locul celei singularie in unele terminate in entu, pr. imbracamente, incalciamente, rogamente in locu de imbracamentu, incalciamentu, rogamentu.

5. Ustioru lat. ostiolum e masc. si se declina cu i, pr. ustiori. Petioru, face petiore, de aci reu se dice picere. Maru pl. mere.

6. Unele se declina in doue forme, pr. locu pl. locuri; ci midi-locu midiloce; cotu pl. coti si cote amendoue cu O curatu.

Esemples; a) Intunerecu; flueru, siueru; capetu, crescetu, degetu, sufletu, sunetu, tunetu.

b) Acoperementu, vestimentu; indemnu, lemnu, scaunu, cornu, suspinu; folioru, etc.

c) Altele: Arcu, buricu, spicu; cutitu, resaritu, minunatu, satu, versatu; capestru etc.

§. 27. Neutrale in U cu pl. in RE au ri.

Alte multe neutre terminate in U formeza numerulu pl. adaugandu dupa U silab'a RE seau dupa usulu de acumu ri; si se declina dupa schema:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Sing.	N. A.	PIEPTU,	art.	PieptU-lu.
	G. D.	Pieptu,		Pieptu-lui.
Plur.	N. A.	Pieptu-RE,		Piepturi-le.
	G. D.	Pieptu-ri,		Piepturi-loru.

Nota 1. RE se pronuncia acumu ri cu I diumeta-titu intorsu dein E, pr. piepturi, in locu de piepture.

2. Ceru, lat. coelum, are pl. cerure; ci in usu mai multu: Ceriu si ceriari.

Esemples. Cercu, lacu, locu, focu, jocu; fundu; vadu; frigu, jugu; ramu, fumu; fenu, lina, vinu, somnu; tempu; lucru; dosu; stratu, tiestu, viptu, fruptu, scutu, gutu etc.

§. 28. DECLINATIUNEA III. in E.

De Declinatiunea a treia se tienu numele intregi terminate in E, si sunt de trei genuri.

Declinatiunea III. se face dupa genuri, de unde se imparte in trei parti.

Nota Cele mai multe nume de acesta declinatiune sunt feminine, mai pucine masculine, er' neutre prea pucine; si mai vertosu numai dein usu se potu invetiá.

§. 29. Numele fem. in E.

Numele feminine de a treia declinatiune au doue forme terminative: E si I, dein care E este pentru N. A. sing., er' I pentru cele alalte casuri sing si pl., si se declina dupa schem'a.

Sing.	N. A.	PANE,	art.	PanE-A
	G. D.	PanI,		Pane-i, pâni-î
Plur.	N. A.	Pani,		PanI-le
	G. D.	Pani,		Pani-loru.

Nota 1. Cele ce au in silab'a dein ainte de capetu vocalea A chiara, o muta dupa usulu de acumu in A oscuru in casurile cu I, pr. carte, cârti; bunetate, bunetâti; mare, mârî; vale, vâlî.

2. G. D. art. sing. se formeza in doua modruri: au dela nom. pr. pane-ei au panei; au dela G. D. pr. pâni, pani-ei au panî.

3. In G. D. sing. formatu dela N. nu se schimba A in à, pr. parte gen. pâte-ei au pâtei.

4. Cosunatoriele L, D, T, in casurile cu I se schimba intr'alte corespundietorie ca in decl. II, pr. Cale, vale pl. càli, vâlî cá càî, vâî; ghiande (pronuncia ghinde) pl. ghiandi cá ghindsi etc.

5. Chia e, lat. clave, face in casurile cu I: chie i. —Sete nu are plurale.

Esemple: a) dupa terminatiune in a re, e re, i re, o re: Stare, avere, făcere, scire; nare, sare, fiere, miere, muliere, sécere; doróre, flore, putore, sudore;—in me: grasime, marime, multime;— in te: bunetate, dereptate; vertute;

b) dupa usu: Oe, pasere, vulpe; salce, ghiande; pace, cerbice, cruce; lege; cale, piele; culme, lume; carne, grândene, margine, pecingine, funingine; viespe; láture, pulbere, tuse; mente, frunte, punte, luntre; nopte, oste; carte, morte, sorte nu sorta, curte, cute.

§. 30 Numele masc. in E.

Numele masc. de a treia declinatiune inca au doue si acelesi forme terminative: E si I, inse E pentru totu numerulu sing., er' I numai pentru plurale; si se declina dupa schem'a.

Sing.	N. A.	ParentE,	art. ParentE - LE.
	G. D.	Parente,	Parente - lui
Plur.	N. A.	ParentI,	ParentI - i.
	G. D.	Parenti,	Parenti - Ioru.

Nota 1. Articululu N. si A. sing. se d'ice cu E: le, pentru terminatiunea numelui, care este in E.

2. A chiaru nu se muta cá in fem. in à urmandu I in numerulu pl. pr. frate pl. fráti nu fráti:

3. Frate cá si tata are G. D. sing. fratíne candu se impreuna cu mieu, teu etc. fora articlu, pr. fratíne - so. BCU Cluj / Central University Library Cluj

4. Jude are pl. judeci nu judi, — er' ospe pl. ospeti.

5. Schimbarea cosunatoriiloru L etc. se face cá in fem. pr. mole pl. meli cá moi.

Esemple. a) Dupa sexu: Ariete, berbece, génere, mire;

b) dupa usu: Cane, liépure, pesce, púrece, sierpe, siórece, vierme; arbore, burete, pépene; dente, munte; sore, lapte, pariete, piéptene, te-tiune, carbune, ábure, si aburu, vulture si vulturu.

§. 31. Numele neutre in E.

Numele neutre de a treia declinatiune au numai una terminatiune in E pentru ambi numerii si pentru tote casurile, si se declina dupa schem'a:

Sing.	N. A.	NumE,	art.	NumE-LE.
	G. D.	Ńume,		Ńume-lui.
Plur.	N. A.	Ńume,		Ńume-LE.
	G. D.	Ńume,		Ńume-loru.

Nota. 1. Articulul de in N. A. sing. e cá si in numele masc. LE.

2. Ńume la celi vechi se dicea: nŃumene si nŃumere.

3. SŃange are pl. sŃangiuri.

Esemple Fole, pantece, ventrŃ.

C A P U IV.

NUMELE ADIECTIVE.

§. 32. Terminatiunile adiectiveloru.

Adiectivu se dice numele, care de sene nu pote stá in cuventare, ci numai adausu lunga substantivu, seau cá sustantivu.

Adiectivele inca au genu cá si sustantivele, dupa care se si inderepta.

Inse fia-care adiectivu are tute trele genurile: masculinu, fem., si neutru.

De aci unele adiective au trei terminatiuni cate genuri, altele numai doue: pentru genulu masc., si pentru celu fem., er' altele numai un'a pentru tute trele genurile.

Nota 1. Tute trele terminatiunile se afla numai in prea pucine adiective si numai in pl., pr. amaru m., amara f. in pl. amari m., amare f., amara n., — nou, noua, pl. noi m., noue f., noua n.

2. Cele mai multe adiective au numai doue terminatiuni: in U m. si A f. pr. bunu, buna; dereptu, derepta.

3. În adj. de doue terminatiuni, în sing. U imple-
nesce si loculu neutrului, er' in pl. terminatiunea fem.
e si pentru neutre.

4. Una terminatiune au numai adiectivele termina-
te in E, pr. verde, dulce.

§. 33. Declinatiunea Adiectiveloru.

Numele adiective unele se declina regulatu
că sustantivele dupa terminatiunea si genulu lo-
ru in numeri si casuri.

Alte adiective au declinatiune destinta de a
sustantiveloru inse nu de totu.

Destinta declinatiune au a) adiectivele for-
mate dein pronumele personaria: mieu, teu
etc. care si posesive se numescu;

b) adiectivele numeraria, pr. unulu, doi
etc. si cele derivative de aci;

c) adiectivele, care insemneza catatîme ne-
determinata, pr. multu, totu etc.

Nota 1. Unele adiective declinate regulatu, dupa
usulu de acumu au in fem. G. D. si pl. I in locude E:

a) cele terminate in escu, pr. domnescu-a, ce-
rescu-a: f. domnesci, ceresci in locu de do-
mnesce, ceresce;

b) cele terminate in iu, pr. viu-a, pl. vii.

c) altele, pr. micu-a, intregu-a: mici, intregi.

2. Altele se declina că mieu, teu etc. pr. greu
-a, ren-a: grele, rele.

3. Sântu, sânta, sânti, sânte, dupa usulu de acumu
se pronuncia mai multu cu F dupa S că sfantu, er'
AN urmandu E au I cá IN curatu pr. sânti cá sfin-
ti. Ci san' Pietru, santa Maria etc. fora F.

Exemple. a) In U: Albu, aspru; caldu, cru-
du; desu, grasu, grosu; méseru, mutu; negru, or-
bu, plenu, raru, surdu, téneru, tristu; frágedu,

râncedu, úmedu; frumosu, vertosu; curatu, spurcatu; dereptu, desiertu, intieleptu; caruntu, menuntu etc.

b) In E: Asemene, fierbente, june, mare, mole, rece, subtîre, túrbure; límpede, rápede.

§. 34. Adiectivele posesive.

Adiectivele posesive: *mieu, teu, seu*, formate dein pronumele personaria, se declina in fem. cá sustantivele scurtate feminine, dupa schema.

S. N. A.	<i>Mieum.</i>	<i>mea</i>	f.	<i>Teum.</i>	<i>tă</i>	f.	<i>Seum.</i>	<i>sa</i>	f.
G. D.	<i>Mieu</i>	<i>mele</i>		<i>Teu</i>	<i>tale</i>		<i>Seu</i>	<i>sale</i>	
Pl. N. etc.	<i>Miei</i>	<i>mele</i>		<i>Tei</i>	<i>tale</i>		<i>Sei</i>	<i>sale.</i>	

Nota 1. Adiectivele acestea, impreuna cu cele alalte asemeni pr. *nostru, vostru*, lian articolulu ALU dein ainte, pr. *alu meu, a' nostra* etc.

2. *Mieu, teu, seu* in sing. m. impreunanduse cu sustantivulu de in ainte nearticulatu, se pronuncia si: *mîò, tò, sò*, pr. *socru-mio, veru-to, domnu-so*.

3. *Nostru, vostru*, in fem. *nostra, vostrase* declina regulatu cá sustantivele.

§. 35. Adiectivele numeraria.

Adiectivele numeraria sunt de doue specie: originaria seu cardinali, si derivate seu ordinali.

Originaria sunt care arata unu numeru defiptu, si sunt simple si compuse.

Originaria simple sunt: unu-a, doi-e, trei, patru, cinci, siesa, siepte, optu, noue, diece, una suta, una milia.

Compuse sunt: dela unu-spra-diece seu unu-spre-diece pana la noue-spra-diece; do-

ue-dieci, trei dieci pana la noue-dieci; doue-dieci si unulu etc.

Derivate sunt, care arata ordinea, pr. antaiu, alu doile etc.

Nota 1. Numele numeraria parte sunt adiective, parte sustantive. Adiective sunt deintre originaria unu pana la noue.

2. Diece in sing. e adiectivu, er' in pl. sustantivu, de unde se dice: diece omeni, ci doue-dieci de omeni.

3. Suta similia sunt numai sustantive fem. si in sing. si in pl., de unde in sing. nu se potu dice fora una, pr. una suta, una milia, ci numai in pl. sute, mii, inse totu de un'a cu prep. de dupa ele, candu urmeza altu sustantivu, pr. una suta de omeni, doue milie de barbati.

4. Derivatele tote sunt adiective.

§. 36. Declinarea originarialoru: UNU.

Originariale numeraria unele se declina, altele nu.

Unu se declina cu artichu si fora artichu cu doua genuri in numeri si casuri, cu **A** in capetu seau fora **A**, pre cumu urmeza.

S.	N. A.	UNU	m.	UNA,	f.	Unu-lu,	un'a.
	G. D.	Unui-a		Unei-a		Unu-lui,	une-ei
Pl.	N. A.	Uni		Une		Uni-i	une-le
	G. D.	Unoru-a		—		Uni-loru	une-loru.

Nota 1. In locu de una nearticulatu mai multu se dice o, pr. o pena in locu de una pena.

2. Unu fora artichu in sing. se pune numai in ante de sustantivu, pr. unu omu; inse in pl. mai multu cu artichu, pr. unii omeni; mai raru fora artichu, pr. une ori.

3. Unulu cu artichu se pune fora sustantivu, pr.

nece unulu; cu articlu in ainte de sustantivu insemneza mai multu, pr. unulu D. dieu.

§. 37. Doi si compusele.

Doi e adiectivu plurale de trei genuri, care acumu nu are forme de catu pentru N. A., er' in G. D. se declina cu prep. A, pr.

N. A. Doi m. doue f. doua n.

G. D. a doi a doue a doua.

Nota 1. Dein Doi se compune am endoi cu trei terminatiuni, inse cu G. D. destintu reduplicatu in silab'a de midi-locu cu A au fora A, pr.

G. D. Amen-dororu, amendoror'a.

2. Doi si am endoi nece una data nu liau articlu. Ci sustantivulu dupa am endoi e articulatu, pr. am endoi fratii; er' dupa doi ne articulatu, pr. doi frati.

3. In locu de am endoi se dice si ambi m. ambe f. cu articlu au fora articlu, pr. ambe parti, au ambe partile, au ambele parti; ci fora articlu in G. D. nu are forma destinta.

§. 38. Trei—diece etc.

Trei inca e adiectivu plurale, cu doue forme generice, pr. trei m. trele f. dupa norm'a miei, miele; ci trele numai in compuse.

Patru, cinci, siesa, siepte, optu, noue sunt nedeclinatiose, fora genuri si casuri.

Diece in sing., in pl. se dice dieci.

Suta si milia sustantive f. sing. se declina cá alte nume terminate in A, pr. sute, milie, acumu mai multu mili.

Nota 1. Dein totu si trei se compune: toti trei m. si totetrela f., ce se pronuncia si tus-trei, tus-trele, in N. A.; er' in G. D. cu prep. A, pr. a toti-trei.

2. Asia si: cate-trei si cate-trele in aceeași insemnare.

3. Diece si in sing. se pote dice cá sustantivu, de genulu fem. cá suta, pr. una diece seau o diece.

§. 39. Compusele numeraria.

Compunerea numerarialoru se face:

a) dela diece pana la doue-dieci, dein unulu pana la noue cu diece in sing. intrepunendu prep. *spra* au *spre*, pr. unu-spra-diece etc.;

b) intre dieci dein numerulu dieciloru si alu unitatiloru intrepunendu conjunctiunea *si*, pr. doue-dieci si unulu etc.

Nota 1. Impreunarea unimiloru cu dieci, sute si milie se face fora prep. au conjunctiune, pr. doue-dieci.

2. Adiectivele numeraria se impreuna cu sustantivele loru dupa genu, numeru si casu cá alte adiective, pr. doi omeni, a mendo e manule.

3. Sustantivele numeraria se impreuna cu sustantivele loru prein prep. *de*, pr. trei-dieci de dile, una suta de milie.

4. Alte compuse se facu cu *cate*, *cu*, *si* etc. pr. unulu cate unulu, cate doi, trei cu trei, unulu si unulu etc., dupa genuri, numeri si casuri.

§. 40. Numerariale derivate.

Adiectivele ordinali in limb'a rom. mai tote sunt derivate, inse nu tote dela numerii originari.

Pentru numerulu de inceputu, in locu de a se derivá de la unu, se formeza de la prepusetiunea ante: *antaniu*, *antania*, care se declina cá adiectivele regularia.

Dela cei alalti numeri se deriva regulatu,

inse cu doi artici: unulu de in ainte ALU si al-
tulu dein apoi: LU seau LE cu cele alalte ter-
minatiuni, pr.

Alu doi-le masc. a' dou'a fem.

Alu-trei-le a' trei-a

Alu-patru-lu a' patr'a

Alu-cinci-le a' cinci-a

Alu-siesa-le a' sies'a

Alu-siepte-le a' siepte-a

Alu-optu-lu a' opt'a

Alu-noua-le a' nou'a

Alu-diece-le a' diece-a

Alu-suta-le a' sut'a

Alu-milia-le a' mili'a.

Nota 1. In locu de antaniu betranii diceau si
primu, prima; de unde si acumu primariu-a.

2. Articii duplicati ai acestoru numeri nece una
data nu se lasa afora.

3. In locu de le si lu acumu mai multu se dice
lea, pr. alu-doi-lea, alu patru-lea.

4. Dicu unii inca si in fem. lea in locu de A, ci e
smentela grea, pr. a' doilea muliere, in locu de a'
dou'a muliere.

5. A fora de sing. raru se audu acesti numeri.

6. Antaniu lia numai articlulu dein apoi lu seau
lea, er' nu si Alu, ci in loculu acestuia pre celu,
pr. antaniu-lu omu, seau omulu celu antaniu.

7. Candu inainte de antaniu se pune prepuseti-
nea de, mai multu remane nedeclinatu, pr. mulierea cea
de antaniu.

8. Candu sustantivulu se pune in ainte, cauta se ai-
ba articlu, pr. Omulu alu doilea; er' candu urmeza,
acumu articlulu nu se pune, pr. alu doile omu; inse
betranii puneau si atunci, pr. a treia or'a, acumu a
treia ora.

§. 41. Alte adiective cantitative: ALTU.

Cá unu se declina si ALTU cu artículu au fora artículu dupa genu, numeri, si casuri, pr.

Sing	N. A.	Altu-lu m.	Alta, alt'a f.
	G. D.	Altui - a	Altei - a
Plur.	N. A.	Alti - i	Alte - le
	G. D.	Altoru - a	Altoru-a.

Nota 1. Cá Altu se declina si al altu-a, inse fora artícululu primariu; er' in gen. dat. dein ambii numeri cu à in a dou'a silaba al, pentru trecerea accentului de pre al in silab'a urmatoria, pr. al àltúí, al àltóru.

2. Inse al altu pote luá artícululu celu dein ainte, ci atunci in gen. si dat. amendororu numeriloru numai artícululu se declina, pr. celui alaltu, celoru alalte.

3. Alant u in locu de al altu, e pronuncia rea.

§. 42. Multu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Asemenea se declina si MULTU dupa genu, numeri si casuri, inse mai fora artículu si fora gen. dat. sing. pr.

Sing.	N. A.	Multu masc.	multa fem.
	G. D.	aMultu	a multa
Plur.	N. A.	Multi	multe
	G. D.	Multoru-a	multoru-a.

Nota 1. Multu cu artículu numai raru se aude, pr. mult'a dorere.

2. In loculu artícululu lu mai adesu se pune celu, si se declina cá celu alaltu, pr. Celi multi, celoru multe.

3. In locu de G. D. sing. se pune prepusetiunea A dein ainte, pr. a multu;— inca si in plur. la celi betrani, pr. a multi omeni.

§. 43. Totu.

Cá Multu se declina si Totu, inse nece u-

na data cu artich; in G, D, sing. cu A, er' in pl. cu or duplecatu pr.

Sing.	N. A. Totu masc.	Tota fem,
	G. D. a totu	a tota
Plur.	N. A. toti	tote
	G. D. tuturoru-a	toturoŕu-a,

Nota 1. Totu lia artichulu lu numai in compusele; cu totulu, cu totii, eutotele.

2. Totu in pl. se compune cu numerii originari de la trei pana la diece, pr. toti trei; care in usu se pronuntia ca tus si neschimbatu, pr. tus-trele, tus-patru etc. in locu de tote seau tute-trele, toti seau tuti patru.

3. Duplecarea terminatiunei pl. in or, se face ca in amendororu; de unde reu dicu si scriu unii: tutu-loru in locu de totororu, au tutororu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

§. 44. Nemene,

Adiectivulu Nemene se declina ca pronumele care, cu A dein apoi au fora A in tote casurile, si numai in sing. pr.

N. A. Nemene-a, G. D. Nemenui-a.

Nota 1. In N. A. se pronuntia in multe forme, pr. nime, nimelelea, inca si nimu, nimelea ci mai raru.

2. In G. D. asemenea varietate se aude, pr. nime-rui-a, si nimului etc.

§. 45. Comparatiunea.

Numele adiective potu se lie in aintesi si particelele mai, forte, prea etc. cu artich au fora artich, pr. mai bunu, celu mai bunu; forte ren, prea santu.

Mai si celu mai se punu, numai candu se face asemenare intre doue persoane au obiecte, mai multe, seau tote, pr. tu esti mai bunu de catu mene, ea e cea mai frumoasa muliere, adeca mai frumoasa de catu altele.

Asemenarea acesta se numesce comparatiune, si adiectivulu cu mai se dice a fi in comparativu, ar' cu celu mai in superlativulu.

Superlativulu se numesce, si candu ise adaugu cele alalte particele: forte, prea, de si asemenarea nu e pusa apriatu.

Nota 1. Intru alte limbe adiectivele-si schimba form'a terminatiya in comparativu si superlativulu, ci intru cea rom. nu.

2. Comparatiunea se face si cu adverbiale, ce se formeza dein adiective, pr. mai bene, mai reu.

§. 46. Participiulu.

Cá numele adiective se declina si participiale, cu terminatiuni dupa genuri, numeri si casuri.

Terminatiunea participialoru preste totu e U in m. n., si A in fem. pr. avutu, avuta.

Er' speciale e de doue specie:

a) in oriu m. oria f. a participialoru active presenti, pr. venitoriu-oria, moritoriu-oria dela veni-re, mori-re;

b) in tu m. ta f., seau su-sa a participialoru pasive preterite, pr. portatu-tata, alesu-sa, dela porta-re alege-re.

Nota 1. Multe participia siau pierdutu insemnarea participiale, si au luat u cea adiectivale au sustantivale, pr. mortu-a, intieptu-ta cu forma participiale

si cu insemnare adiectivale; ajutoriu, euptoriu cu insemnare sustantivale.

2. Participia-le tote se declina in genulu fem. dupa decl. I., er' in celu masc. si n. dupa decl. II.

3. Participia-le in genulu fem. nu muta pre E ne-cu odata in I, de unde totu deun'a se dice: avuta f. sing., avute pl. portata-te etc.

4. Participia-le in oriu, inca se pronuncia fora I in casurile cu E seau A, pr. portatoria-rie cá portatore; er' à se muta in e, cá in exemplu.

5. Participia-le in ente acumu nu mai sunt usitate de catu numai cá adiective, pr. fierbente dela fierbe-re, seau cá sustantive pr. parente.

6. Participia-le in NDU remanu ne declinate sub nume de gerundia, pr. venindu, portandu. Declinarea acestor'a cá participia pasive e moderna.

C A P U V.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

VERBU-LU.

§. 47. Cojugatiunea.

VERBU-LU se cojuga.

Cojugatiunea se face schimbandu terminatiunile verbeloru dupa moduri, tempuri, numeri si persone.

Moduri in limb'a rom. sunt de doue specie: Modu infinitivu adeca nemarginitu unulu, pr. a scrie; si finite seau marginite trei: indicativu seau aratatoriu pr. scriu, conjunctivu seau impreunatoriu pr. se scriemu, si imperativu seau demandatoriu pr. scrie tu.

Tempuri principali sunt trei: presente de facia pr. scriu acumu, preteritu trecutn pr. am scrisu mai in ainte, si futuru seau fietoriu pr. voi scrie de ci inainte.

Ci tempulu preteritu se imparte in alte trei mai desfite: imperfectu nedepenu trecutu pr. io scieam, perfectu seau depenu pr. ai scrisu, si prea-perfectu prea depenu, pr. elu scrisese.

Numeri cá si in declinatiune sunt numai doi: sing. si plurale.

Er' persone cá in pronume trei: de a n-tani'a io si noi, de a dou'a tu si voi, si de a treia elu si cele alalte.

Nota 1. Verbele dupa insemnare se impartu in active lucratorie, pasive seau patitorie, si neutre adeca care nece lucrare nece patire insemneza.

2. Verbulu activu afora de numinativulu personariu are totu de un'a si unu acusativu care insemneza obiectulu lucrariei, de si nu totu deun'a se numesce, pr. io scriu carte, seau numai scriu.

3. Pasivulu in limb'a romanesca e mai numai reflexivu, adeca cu pronume reflexive in N. si A. pr. io me certu, frundi'a se vestediesce; aproape este si form'a ausiliaria, pr. elu e batutu de D. dieu.

4. Neutrule nu are acusativu ci numai alte casuri, pr. io moriu, tu siedi pre scaunu.

5. Sunt inca care nece numinativu nu au, pr. ninge, nu se siede, si se dicu impersonali.

6. Inse tote aceste specie de verbe in limb'a rom. nu au de catu una forma, de aci in Cojugatiune nu potu veni in socotela speciale.

7. Unele tempuri preterite au mai multe forme, pr. am scrisu, scrisi, scrisei etc.

§. 48. Simpla si compusa.

Cojugatiunea e de doue specie: simpla si compusa.

Cea simpla se face numai schimbandu terminatiunile verbului dupa formele cojugative, pr. scriu, scrii etc.

Er' cea compusa se face adaugundu unele verbe de ajutoriu, care pentru aceea si ausiliaria se chiama, pr. am scrisu, voi u scrie.

Nota 1. Sunt unele verbe, care dupa natur'a literelor in unele forme se abatu dela regul'a generale a simpleloru, si se numescu anormale.

2. Verbele ausiliaria sunt aceste trei: Sum, Am, Voiu, de carele mai antaniu.

§. 49. S U M,

Verbulu ausiliariu SUM are doua tempuri propria in modulu indicativu: presente-le si imperfectulu, si se cojuga dupa cumu urmeza:

Presente.

S. 1. Sum, su, (sunt). 2. Esti. — 3. E, este.
Pl. Semu (suntemu). Seti (sunteti). Su, sunt.

Imperfectu.

Sing. 1. Erám. 2. Erái. 3. Erá.
Plur. Eramu. Erati. Erá(u).

Nota 1. Form'a Sum cu ù oscuru e plena; er' su in pers. 1. sing. si 3. pl. e forma scurtata, si se pronuncia numai cá diumetate de silaba, seau impreunandu cu cuventulu dein ainte, pr. i o - su, é le - su, seau cu vocalea oscura cá razimu inaintei, pr. ʌɔ̃.

2. In locu de E au este inca se pune I diumetatu dupa aceeasi norma cá su, pr. elu - i, ʌĩ.

3. Formele Semu si seti sunt acumu mai rare; er' sunt in 1. pers. sing., si de aci suntemu, sunteti sunt mai multu usitate, ci mai neregulate.

4. Eram in sing. la celi vechi se pronuncia fora M, cá Erá, si nu reu.

5. Erau inca nu pretotendeni se pronuncia cu U in capetu, ci numai erá.

6. Pre unele locuri pronuncia Ereám, ereai, ereá etc. cu E între R și A, ci reu.

7. Cele alalte tempuri ale acestui verbu se formeza dela verbulu Fi-re, part. pret. fo s t u, de care la Coj. IV.

§. 50. A M.

Verbulu ausiliariu AM inca are numai doua tempuri propria: presente-le indicativu, și unu tempu optativu seau doritoriu, cojuganduse cumu urmeza:

Presentele indicativu.

Sing.	1. Am.	2. Ai.	3. A (u).
Plur.	Amu.	Ati.	Au.

Optativu.

Sing.	1. Asi.	2. Ai.	3. Ar (e).
Plur.	Amu.	Ati.	Aru.

Nota 1. Formele aci propuse nu se punu de catu in Coj. compusa, pr. a m scrisu.

2. Person'a 3. sing. dein pres. ind. pre unele locuri se pronuncia numai A., er' pre altele cá si in pl. a u seau contrasu: O, pr. elu a scrisu, seau: a u scrisu, seau: o scrisu.

3. Person'a 3. sing. optativa acumu se pronuncia numai ar' seau aru cá in pl., ci la celi betrani se pronuncia: Are care e mai bene.

4. Cojugarea Verbului AVÉ - re se tiene de Coj. II.

§. 51. VOLIU.

Verbulu VOLIU cá ausiliariu inca are doua tempuri, ci propriu numai unulu; propriu: pres. ind., nepropriu imperf. ind., si se cojuga cumu urmeza:

Presente.

Sing. 1. **Voliu.** 2. **Veri, vei.** 3. **Vá.**
 Plur. **Vomu.** **Vreti, veti.** **Voru.**

Imperfectu.

Sing. 1. **Vream.** 2. **Vreai.** 3. **Vrea.**
 Plur. **Vreamu.** **Vreati.** **Vrea (u).**

Nota 1. Formele **veri** si **vreti** cu **E** chiaru sunt vechi si acumu rare.

2. In pres. tote formele se andu si fora **V**, pr. **oiu**, **ei** seau **i**, o sing.; **omu**, **eti**, **oru** in plurale. In locu de **i** si **eti** se dice si **ǎ**, **ǎu** dupa norm'a lui **su** si **ǎc**.

3. Imperfectulu se formeza de la infinitivulu **VRE**-re anomalu.

4. **Vream** in sing. la celi vechi se pronuncia fora **M**, cá in tote imperfectele modului indicativu; inca si astadi pre multe locuri, pr. **io vrea** serie.

5. **Vreau** in pl. pre unele locuri se pronuncia fora **U** cá avea si tote imperfectele indicative.

6. Cojugarea verbului acestuia si alui **voliescu**, in cele alalte tempuri se tiene de Coj. III. si IV.

§. 52. PATRU Cojugatiuni.

Cojugatiunea se face in patru modruri dupa patru vocali caracteristice: **A**, **E** lungu, **E** scurtu, si **I**.

Vocalile caracteristice mai curatu se afla in terminatiunea modului infinitivu, pr. a **CantÁ**, a **TacÉ**, a **BátE**, a **DormÍ**.

De unde si Cojugatiunile se numera patru dupa aceleasi vocali.

Nota 1. Formele cojugatiuniloru cu tote astea au forte mare asemenare intre sene, care se cunosce alaturandu terminatiunile timpuriloru **fi**-carei Cojugatiuni.

2. Vocalile caracteristice in unele timpuri si persoane se stergu, si atunci diferenti'a cojugatiunilor e mai pucina seau nemica.

§. 53. Modulu infinitivu.

Form'a fundamentaria a Cojugatiunei simple e modulu infinitivu.

Infinitivulu are numai unu tempu nedeterminatu pentru tote tempurile.

Ci formele acestui tempu sunt patru dupa patru vocali caracteristice seau patru Cojugatiuni.

Si sunt de doue specie: form'a scurta terminata in vocale, pr. Cantá, tacé, báte, dormí; — si form'a lunga cu silab'a RE dupa vocalea terminativa, pr. Cantá-re, tacé-re, báte-re, dormí-re.

Form'a lunga e sustantivale, pentru cá infinitivii terminati in RE se punu si in locu de nume sustantive si se declina cá numele fem. in E de a III. Declinatiune cu art. seau fora articlu, pr. N. A. sing. Cantare-a, G. D. Cantari-ei; N. A. pl. Cantari-le etc.

Nota 1. Infinitivulu scurtu totu de un'a lià in a-intesi prepusetiunea A, pr. A cantá, a tacé etc., afora de casurile urmatorie:

a) in formarea tempurilor ausiliaria, cu voliu si vream, pr. volui cantá, vream dormí;

b) dupa am ce seau n'am ce, si asi, pr. n'am ce face, asi dormí;

c) dupa verbele sciu si potiu, pr. scii cantá, pote dormí.

2. Infinitivulu lungu, cá verbu, e mai pucinu usitat, afora de tempulu compusu cu asi dupa sene, pr. dormire-asi, facere-asi.

3. Infinitivulu lungu se pote pune si in loculu ce-

lui scurtu, inse cu doi A, unulu in ainte si altulu de-
in apoi, pr. Ce-ne are urechi de a aud îrea, de a firea.

§. 54. Participia-le.

De la infinitivii scurti se formeza partici-
pia-le: presente activu, si preteritu pasi-
vu, cu terminatiuni adiectivali in U si A, de un-
de se si declina cá adiectivele (§.46).

Participiulu preteritu se formeza in Coj.
I. si IV. adaugundu silab'a TU la inf. scurtu, pr.
cantá-tu, dormí-tu; — er' in II. si III. mutan-
du pre E caracteristicu alu infinitivului in U, pr.
TacŪ-tu, facŪ-tu, inse cu esceptiuni.

Participiulu presente se formeza in Coj.
I. si IV. adaugundu silabele TORIU cu tonulu
in O, pr. canta-tóriu, dormi-toriu; — er' in II.
si IV. Coj. mutandu pre E in à oscuru in locu
de U, pr. Taca-toriu, faca-toriu in locu de
tacu-toriu facu-toriu, intr'asemenea cu unele
esceptiuni.

Nota 1. Derivarea participiului preteritu se ar'
poté face si de la preteritulu ind., pr. de la CANTÁ-i
cantatu, TACU-i tacutu, DIS-I dísu etc. fora esceptiune;
numai catu formele acestoru preterite indic. unele
nu-su prea usitate, altele numai in cartile bebrane.

2. Asemenea si part. activu dupa usulu de acumu
s'ar' poté derivá de la 3 pers. a pres. ind. in Coj. I.
seau cojuntivu in II. si III. pr. dela elucánta, táca, fá-
ca: canta-toriu, taca-toriu, faca-toriu, ci stá
contra Coj. IV. care formeza part. pres. dela part. pret.
au dupa aceeași norma, pr. dela SCIU-i, FUGI-i, seau
fugí-re: sciut-oriu, fugit-oriu; macar' se aude di-
cundu si: sciutori, fugatori etc.

3. De participia-le, ce nu tienu regul'a derivatiunei
propusa in paragrafu, se va scrie la fia care Coj. in par-
te, pre cumu si de ortografia acolosi si in P. II.

§. 55. Participiulu gerundiu.

Dela infinitivii scurti se formeza si participiulu terminatu in **NDU**, care acumu remane nedeclinatu cá adverbii, si e in locu de gerundiu.

Formarea lui se face cá a part. pret. inse mutandu tote vocalile caracteristice dein Coj. I. II. si III. in vocalea oscura **â** (æ), pr. **cant-andu**, **tac-andu**, **bat-andu**; er' în coj. IV. remanendu I nemutatu, pr. **dorm-indu**.

Nota 1. In Coj. I. verbele terminate in **iá-re**, in pronuncia muta pre **â** in **i**, pr. **taliá-re** **tali-andu** cá **taindu**.

2. Vocalea oscura in Coj. II. si III. e intru adevuru mai adevuratu dein **U**, a careia urma se afla si in adv. **curundu** dela **curre**.

3. Gerundia-le de a II. si III. Coj. se potu scrie cu **ENDU**, inse in verbele terminate in **CE-re**, **GE-re** numai cu **U**, pr. **face-re**, **mulge-re**; **fac-undu**, **mulg-undu**.

4. In Coj. IV. vocalea oscura e moliata in **I** cu care se impreuna, pr. **fugi-endu** cá **fug-indu**; **cisci-u**, **sci-re** face **sci-endu** in pronuncia cu doi **I**, cá **sci-indu**.

A. COJUGATIUNEA I. in Á.

§. 56. Modulu indicativu.

Modulu indicativu are cinci tempuri simple: presente; pret. imperf., perf. doua, si prea perf.; er' compuse trei: pret. perf., prea perf., si futuru, si se cojuga dupa schem'a:

Tempuri Simple.

Presente.

Sing.	1. Cant-u,	2. Cant-i,	3. Cânt-a.
Plur.	Cant-àmu,	Cant-áti,	Cânt-a.

4.

Pret. imperfectu.

Sing.	Cant-ám,	Cant-ái,	Cant-á.
Plur.	Cant-ámu,	Cant-áti,	Cant-á(u).

Pret. perfectu I.

Sing.	Cant-ái,	Cant-ási,	Cant-à.
Plur.	Cant-ámu,	Cant-átu,	Cant-áru(e).

Pret. perf. II.

Sing.	Cant-á-ram,	Cant-á-rasi,	Cant-á-ra.
Plur.	Cant-á-ramu,	Cant-á-rati,	Cant-á-ra.

Prea-perfectu I.

Sing.	Cant-á-sem,	Cant-á-sesi,	Cant-á-se.
Plur.	Cant-á-semu,	Cant-á-seti,	Cant-á-se.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Compușe.

Pret. perf. III.

S.	Am cantátu,	Ai cantátu,	A(u) cantátu.
Pl.	Amu —	Ati —	Au —

Prea perf. II.

S. Am fostu cantatu etc. Pl. Amu fostu cantatu etc.

Futuru.

S.	Voliu cantá-re.	Vei cantá.	Vá cantá.
Pl.	Vomu —	veti —	voru. —

Nota 1. Presentele se formeza dela Infin. scurtu mutandu pre **A** in u, i, à; à mu, áti; si retragundu accentulu inainte de terminatiunile scarte adeca terminate numai intru una vocale, pr. cântu, cânti, cânta, in-se cantámu, cantáti.

2. Multe verbe de Coj. I. in locu de terminatiunile scurte: u, i, à, lian alte terminatiuni mai lungi: ézu, ézi, éza cu accentulu pre E, pr. dela luminá-re, cuventá-re: lumin-ézu, cuvent-ezi etc.

3. Imperfectulu se formeza totu de la Inf. scurtu adaugandu terminatiunea auxiliaria AM, ai etc., er': pre acei doi A contragundui in unulu, pr. cantá-ám: cantám etc.

4. Perfectulu I. la noi astadi e usitatu numai in sing., si se formeza totu de la acel'asi inf. adaugandu terminatiunea: I, si etc. pr. cantá-i etc.

5. Acel'asi in 3. pers. sing. are in locu de terminatiune pre A ci oscuru spre alu destinge de catra inf. pr. cantá, inse cu accentu; ci in 1. si 2. pers. cu a chiaru, pr. cantái, cantási, er' pronunci'a cu a e rea in aceste persone.

6. Personele pl. dein acel'asi tempu au ale sale particularitati, pr. à oscuru in pers. 1., tu in locu de ti in 2., si ru seau re in pers. 3.

7. Perf. II. e usitatu mai multu in pl., si se formeza de la inf. scurtu adaugandu silab'a ram etc.

8. Prea-perf. I. se formeza asemenea adaugandu silab'a: sem etc.; — er' in pl. se aude si cu sé-ramu, serati, sera, pr. cantáseramu etc., ci reu.

9. Perfectulu III. se formeza dein verbulu auxiliariu AM si part. pret. in U nedeclinatu; si se pote díce si intorsu, pr. Cantatu-am seau cantat'am etc.

10. Prea-perf. II. se formeza cá Perf. III. inse adaugandu si part. fostu, pr. am fostu cantatu, seau intorsu: cantat'am fostu, remanendu amendo-ua participia-le nedeclicate.

11. Futurulu se formeza dela inf. scurtu cu verbulu auxiliariu voliu etc., pr. voliu cantá-re, seau intorsu: cantá-voiu.

12. Alte tempuri auxiliaria de modulu ind. mai sunt:

a) cu Eram si gerundiulu in locu de imperf., pr. eram cantandu, adeca cantám;

b) cu Eram si part. preter. in locu de prea-perf., pr. eram cantatu: cantasem;

c) cu am fostu si gerundiulu in locu de imperf. si

prea-perf. mestecatú, pr. noi amú fostú cantandú;

d) cu voliu fí si gerundiu in locu de futur. II., pr. voiú fí cantandú;

e) cu voliu fí si part. preter. in locu de Pret. dubitativu, pr. voliu fí cantatú adeca: pote fí cà am cantatú.

Esemples: a) **Fora ezu:** Adunu, amblu, aru, aratu, ascultu, asceptu, asiediu; blástemu; cáutu, cêrcu, crestú, cúgetu, cúmparu, cununu; desceptu; frecu; gustu; inchinu, indemnu, indesu, influ, intru, innecu, invetiu, impacu, imbucu; lasu, laudu, legu, liertu, luptu; mancu, méstecu, míscu, músicu, mutú; notú; plecu, portu; rogu, resunu; scaimbu (schimbu), suflu, súperu; tornu, turbu; versu, véndecu etc.

b) **Cu ezu in terminationile scurte:** Cercetezu, ier-nezu, lacremezu, serbezu, urmezu, visezu etc.;

c) **cu ezu si fora ezu in aceleasi:** Cuventezu, incetezu, insemnu, intrámu, lucru si lucrezu etc.;

d) **cu ezu in tote tempurile si persoanele:** botezu, cutezu, ratezu.

§. 57. Modulu Cojuntivu.

Modulu cojuntivu acumu are numai unu tempu simplu: presente, si trei compuse: imperf. unulu, si prea-perf. doua, si se cojuga cumu urmeza:

Presente.

Sing. 1. Se Cânt-u, 2. se cânt-i, 3. se cânt-e.

Pl. Cant-àmu, cant-áti, cânt-e.

Imperfectulu dreptu.

S. 1. Asi cantá-re, 2. áicantá; 3. ar(e) cantá.

Pl. Amu — ati — aru —

Imperf. intorsu.

S. Cantáre-asi, cantare-ai, cantare-ar'.

Pl. Cantare-amu cantare-ati, cantare-aru.

Prea-perfectu I.

S. 1. Asi fí cantatu, 2. ai fí cant. 3. ar' fí cant.

Pl. amu fi — ati fí — arufí —.

Prea-perf. II.

S. 1. Vream cantá, 2. vrea i cantá, 3. vrea cantá.

Pl. Vreamu — vreati — vrea(u) —

Nota 1. Presentele cojunctivu numai in 3. pers. se distinge de pres. ind., luandu E in locu de à, pr. cant-e.

2. Cu acestu tempu si cu unele auxiliaria se formeza mai multe tempuri compuse in locu de ale indicativului, pre cumu:

a) Cu eram in locu de imperf. cu apropiare, pr. erám se cantu, adeca aprobe erá se cantu, lat. asemenea: cantaturus eram;

b) cu voliu si voliu fí in locu de futuru, pr. voliu se cantu, si voliu fí se cantu, lat. cantaturus ero vel fuero.

3. Imperfectulu e si optativu, fora adausu, pr. asi cantá, adeca am doru de a cantá, seau cu adausu, pr. O! de ai cantá.

4. Prea-perf. I. se dice si: asi fí fostu cantatu, totu intru acel'asi intielesu.

5. Prea-perf. II. totu aceeași insemnare are cu prea-perf. I.

6. Tote tempurile cojunctive potu fí si conditionate: — in pres. candu SE insemneza atat'a catu lat. SI seau la noi acumu de, dé-ca, pr. SE canti tu, elu ar' tacé, adeca: de ai cantá; — er' in cele alálte punendu in ainte cojunctiunea de seau dé-ca, la celi vechi se, pr. de ai cantá, dé-ca ai fí cantatu, se vrea cantá elu.

7. In locu de prea-perf. coj. adese ori se pune imperf. ind., pr. de cantai tu, adeca: de ai fi cantatu.

§. 58. Imperativu.

Modulu imperativu are numai unu tempu ci cu trei forme: doue afirmative, si un'a negativa, dupa schem'a:

Afirmativu I.

Sing.	2. Se Cânt-i,	3. se Cânt-e.
Plur.	Cant-âti.	Cânt-e.

Afirmativu II.

Sing.	2. Cânt-a.	Plur.	2. Cant-âti.
-------	------------	-------	--------------

Negativu.

Sing.	2. Nu cantá-re,	Pl. 2. nu cantá-reti.
-------	-----------------	-----------------------

Nota 1. Afirm. I., care e numai forma rupta de in pres. coj. fora pers. 1.,—in pers. 2. se dice numai cu SE, er' in pers. 3. si fora se, pr. se cante au cante.

2. Afirm. II. nu are de catu pers. a 2., si se formeza dela inf. scurtu retragundu accentulu cá in 3. pers. pres. ind.; er' in pl. e cá pers. 2. dein pres. ind.

3. Negativulu inca are numai a 2. pers., si se formeza dela inf. lungu, pr. nu cantá-re cu accentulu infinitivului; ci RE in sing. acumu nu se mai aude, er' in pl. mai raru.

4. Negativulu nu suferu pre SE in aintesi; er' de se adauga se, negativulu se schimba in afirm. I., pr. se nu cânti.

§. 59. Anomale in Á.

Sunt unele verbe de Coj. I., care in unele tempuri au persone se cojuga dupa alta norma loru propria.

Asta cojugare specifica se chiama anomala

adeca ne asemenea, înse deacéea totusi regulata.

Specifica cojugatiune au in Coj. I. verbele: **DAU, STAU, si LIAU.**

Alte diferente sunt numai la parere si dupa pronuncia, si de aci se chiama eufonice.

Nota. 1. Eufonice seau dupa pronuncia schimbate sunt tote verbele terminate in IA-re cu I intregu au diumeta-titu, pr. a VIA-re, DeoCHIA-re, taLIA-re etc., in care vocalea A pate schimbare in pronuncia pentru I de in ainte in casurile urmatorie:

a) A chiaru se pronuncia cá è in stè, mai alesu urmandu E, seau I, cá invière, deochière; invièti, deochèti etc. in locu inviàti, deochiati.

b) A oscuru accentuatu seau fora accentu, urmandu I, se pronuncia cá E, pr. invièri, deochièri, talièri in locu de inviàri, etc.; invié, deóchie, tálie in locu de invía, deóchia, tália;

c) AN oscuru se pronuncia cá I, pr. inviindu, deochindu, talindu in locu de inviandu etc.

2. In verbulu CHIAMÀ-re inca se semtu asemene schimbati eufonice, de unde in pres. ind. si coj. se cojuga:

S. 1. Chiàm u, 2. chiàmi, 3. chiàma.

Pl. chiamàmu, chiamàti, chiàma.

Ci se pronuncia cá: chemu, chemi, chiàma; chemàmu, chemati. Asia si Inghiàtiu etc.

§. 60. Dau, Stau.

Verbele DAU, STAU, se cojuga dupa aceea-si norma pre cumu urmeza.

In pres. ind. sing. 1. pr. DAU, STAU, 2. dái, stái, 3. dà, stà. Pl. dàmu, stàmu, 2. dàti, stàti, 3. dáu, stáu.

In pret. perf. Sing. 1. Dedi, steti, 2. dedé-si, stetési, 3. déde, stéte, Pl. 1. dedemu, stétemu, 2. dédetu, stétetu, 3. déderu(e), stéteru(e).

In pres. coj. cá in ind. a fora de pers. 3. dè, stè.

In imper. afirm. dà, stà; reu e stà i.

In part. pres. reduplicandu silab'a a dou'a ta: datatoriu, statatoriu, in locu de datoriu, statoriu.

In cele alalte tempuri se cojuga dupa cojugarea generale, pr. imperf. dám, stám; prea-perf. déde-ram, stéte-ram; dedésem, stetésesem; inf. dare, stáre, part. pret. datu, statu; ger. dându, standu.

Nota 1. In pres. ind. alu acestoru verbe, Á caracteristicu nu se pierde neci intru una pers., candu intru alte verbe piere, pr. dau etc.

2. Pret. perf. e dupa form'a verbeloru de Coj. III., inse acumu neusitatu de catu in 3. pers., care pre alocuria se pronuncia: dete cá stete.

3. In loculu pret. perf. mai multu se díce: dadú i, statú i; dadú si, statú si etc. dupa formele de Coj. III., ei reu.

4. In locu de dè, stè in pres. coj. se aude si dée, stée cá liée, ci reu.

5. In locu de datatoriu se aude si dadatoriu, asemenea reu.

§. 61. Liau.

Verbulu Liau, pronunsiatu iau seu ièu, se cojuga dupa doue forme: LI si LU.

In pres. ind. sing. dela LI: liau, liai, lià. Pl. dela LU: luàm u, luáti; ci 3. pers. li-au dela LI.

In pres. coj. cá si in pres. ind., inse in 3. pers. sing. si pl. liè seu liée bene dela LI.

In Imper. afirm. sing. lià, pl. luáti. Negativu: Nu luá, nu luáreti.

In cele alalte tempuri numai dela LU, pr. imperf. luám; perf. luai, luáram; prea-perf. lu-

asem; inf. luá-re; part. pret. luatu-a, pres. luatoriu-a; ger. luându.

Nota 1. Varietatea cojugarei acestui verbu vene dela form'a primitiva: LEU-áre, remasa in verbulu latinu levo; dein care, acumu E s'a mutatu in I si a scosu pre U, acumu E s'a lapedatu remanendu U,

2. In pret. perf. se dice si se scrie mai multu luò in locu de luà, si inger. luúndu in locu de luându, dupa norm'a cumu si I schimba pre A in E si I in a-celeasi tempuri (§. 59) not. 1).

B. COJUGATIUNEA II. in É lungu.

§. 62. Modulu indicativu.

Modulu indicativu de a II. Cojugatiune totu atate tempuri are simple si compuse, cate celu de Coj. I. precumu urmeza.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Presente.

Sing. 1. TÁC-U, 2. TÁC-I, 3. TÁC-E.
Pl. Tac-ému, Tac-éti, TÁC-U.

Imperfectu.

Sing. Tace-Ám, Tace-ÁI, Tace-Á.
Pl. Tace-ámu, Tace-áti, Tace-á(u).

Perfectu I.

Sing. TacÚ-i, TacÚ-si Tac-Û.
Pl. Tac-úmu Tac-útu, Tacú-ru(re).

Perfectu II.

Sing. Tacú-ram, Tacú-rasi, Tacú-ra.
Pl. Tacú-ramu, Tacú-rati, Tacú-ra.

Prea-perfectu I.

Sing. Tacú-sem, Tacú-sesi, Tacú-se.
Pl. Tacú-semu, Tacú-seti, Tacú-se.

Perfectu III.

S. Am tacutu, ai tacutu, a(u) tacutu.

Pl. Amit — ati — au — .

Prea-perfectu II.

S. Am fostu tacutu etc. Pl. Amu fostu tacutu etc.

Futuru.

Sing. Voliu tacé-re, vei tacé, vá tacé.

Pl. Vamu — veti — voru — .

Nota 1. Verbele de acesta Coj. sunt forte pucine, si numai afirmativele:

- in CE si cu: placu, tacu, jacu (zacu);
- in DE si diu: cádiu, scadiu, siediu, vediu;
- in LE si lu: implu;
- in NE si niu: mániu, remaniu; tieniu;
- in RE si riu: dore-re, pare-re;
- in TE si tiu: potiu; si —
- in VE si bu: avé-re. Dela DÉ-re n'a ramasu de catu part. pret. detoriu, adetoriu.

2. Nece unulu inse nu este, care se nu patia ceva schimbare eufonica.

3. Formarea temporiloru e de la inf. scurtu cá in Coj. I.

4. In presente cele terminate in DÉ, si NÉ pers. 1. sing. facu in IU, pr. cadiu, tieniu cu N moliatu, etc.; er' fora I, e reu.

5. Asia si in perf. in tote pers. pr. cadiúí, tienúí; cadiúsi etc. ci maniu are Coj. specifica.

6. Verbele in RÉ n'an pers 1. si 2. ci numai a 3.

7. Potiu se pronuncia cá pociu.

8. Verbulu avé-re are Coj. specifica.

§. 63. Modulu cojuntivu.

Modulu cojuntivu de a II. Coj. are aceleasi tempuri cu Coj. I. dupa schem'a:

Presente.

Sing. 1. se Tac-U, 2. se Tac-I, 3. se TÁC-A.
 Plur. Tac-é mu, Tac-éti, TÁC-a.

Imperfectu. Asi tacé-re si Tac ére-asi etc.

Prea-perf. I. Asi fí tacutu etc.

Prea-perf. II. Vream tacé-re etc.

Nota 1. Verbele in DIU au a 3. pers. pres. coj. in DIA cu I adausu, pr. se cadia etc.

2. Verbele in NIU au aceeași pers. in nia, ci după pronunția eufonică cá ie, pr. mânia, tienia cá má-
ie, tîe.

3. Asemenea și cele terminate în RIU au ria cu R moliatu cá ie, pr. dória, pária, cá dóie, páie.

4. Ci toate aceste verbe se pronunția și fora I, pr. cáda, tienia, dóra, pára etc.

5. Implu în aceeași pers. se pronunția și cá în ind. imple.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

6. Formarea altor tempuri compuse e după norm'a Cojugatiunii I.

§. 64. Imperativu.

Imperativulu e cá în Coj. I. cu trei forme după schem'a.

Afirm. I. Sing. 2. se tac-I, 3. se tÁC-A.
 Pl. tac-éti tÁC-a.

Afirm. II. S. 2. Tac-I. Pl. 2. Tac-éti.

Negat. Nu tac-ére, nu tacé-reti.

Nota 1. Terminatiunea în I în pers. 2. sing. a afirm. II. astăzi se ține în toate verbele de Coj. II., afara de verbulu Tieniu care face în E: tiéne.

2. Terminatiunea acea în I e corupta de în E după norm'a cojugatiunii IV.

§. 65. Anomale: AVÉ-re.

Verbele cu cojugare destinta de a II. Coj.

sunt aceste doua: AVE-re, MANE-re.

a) Avé-re. In pres. ind. S. Am, ai, are; Pl. Avému, aveti, aú.

In pres. coj. S. se Am, ai, aiva seau mai bene: se aibú, aibi, aiba. Pl. cá in ind. de ca-tu in 3. pers. aiva seau aiba.

Imperat. afirm. S. Aibi seau ai. Pl. aveti.

Intru cele alalte regulatu, pr. aveam, avúí, avuram, avúsem; avere, avutu, avendu, fora part. pres.

Nota 1. In ind. pres. se ar' cadé a fi cá in pres. coj. Aibu, aibi, aibe, ci aste forme astadi nu se mai aude.

2. De verbulu Am cá auxiliariu, mai susu (§. 50).

§. 66. Mané-re.

b) Manére. Afora de schimbarile eufonice mai susu atinse, afora de regula se cojuga nu-mai in pret. perfectu si tempurile de aci deri-vate, pre cumu.

In pres. perf. I. S. 1. Mási, 2. masési, 3. máse, Pl. másemu, másetu, máseru (e), care mai in tote pers. acumu nu se mai aude.

In perf. II. Máseram etc.

In Part. pret. Másu-sa.

Nota 1. Mai usitatu e verbulu compusu: remaniu, care se cojuga intru tote cá maniu.

2. Alte forme: Remaséi, remasési etc. ce sunt in usu, suñt corupte.

3. In part. pres. face cá unele de a III. si a IV. Coj. in itóriu, pr. remáitoriu, ca venitoriu.

C. COJUGATIUNEA III, in E scurtu.

§. 67. Modulu indicativu.

Tempurile modului ind. de a III. Coj. sunt

aceleasi, care se afla in Coj. I. si II. si in forme pucinu se destingu de ale Coj. II. , cojuganduse dupa schem'a.

Presente.

Sing.	1. Bat-U,	2. bat-I,	3. b á t-E.
Plur.	bát-e mu.	bát-eti,	bat-u.

Imperfectu.

Sing.	Bate-ám,	bate-ái,	bate-á.
Plur.	bate-ám u,	bate-á ti.	bate-á(u).

Preteritu perfectu I.

Sing.	BatÚ-i,	batÚ-si,	bat.Ū.
Plur.	batú-m u	batú-tu,	batú-r u(re).

Perfectulu II.

Sing.	Batú-ram,	batú-rasi,	batú-ra.
Plur.	batú-ram u,	batú-rati,	batú-ra.

Prea-perfectu I.

Sing.	Batú-sem,	batú-sesi,	batú-se.
Plur.	batú-sem u.	batú-seti,	batú-se.

Perfectulu III.

Sing. Am batútu etc. Pl. Am u batutu etc.

Prea-perf. II.

Sing. Am fostu batutu etc. Pl. Am u fostu batutu etc.

Futuru.

Sing. Voliu báte etc. Pl. Vom u bate etc.

Nota 1. Formarea timpurilor e cá si in Cojuga-tiunile mai de inainte, de catu in pret. perf. unoru verbe si derivatelor lor, de care in specie.

2. Unele verbe dupa usu in pres. pers. 1. sing. se pronancia cu IU, pr. crediu, puniu, ceriu, trametiu si tote cele terminate in DU, NU, RU, TU in locu de credu, punu etc., ci mai-reu.

3. Pret. perf. I. in UI au pucine verbe, si mai alesu aceste: Batu si compusele lui, asternu, beu, cernu, ceru, des-cosu, crescu, cunoscu, despre-facu, gemu, des-invescu, in-pre-cepu, in-pre-trecu, re-nascu, pascu, res-pierdu, scremu, temu, tiesu, vendu; si mescu lat. misceo numai la celi vechi.

4. Credu are cu I dupa D: crediúi; ci pierdu, vendu fora I: pierdúi, vendúi. Ceru are si cersiúi.

5. Intielegu la celi vechi avea si intielegúi si intielesi; acumu intieleséi, ci reu.

6. Invincu seau invingu la celi vechi se dicea si invincúi, invingúi, si invinsi; acuma numai invinséi totu reu.

7. Facu are si facúi, si feci, ci acestu de in urma mai raru. De cele alalte in specie.

§. 68. Perfectulu I. in SI.

Multe verbe de Coj. III. au pret. perf. I. in SI, cojugatu dupa schem'a urmatoria dela DÎCU, dîc-e-re:

Sing. 1. DÎ-SI, 2. dîs-ési 3. dîs-e.

Pl. Dîs-emu, dîs-etu, dîs-eru(e).

De aci si perf. II. dîs-eram etc. si preapref. dîsé-sem etc.

Er' part. pret. unele cu SU-sa pr. dîsu-a; altele cu tu-a, pr. spargu, sparsi, spartu-a; altele cu amendoua, pr. frangu, fransi, frantu seau fransu.

Nota 1. Form'a acesta a perf. I. acumu pre pucine locuri e usitata, afora de pers. 2. si 3. sing.

2. Form'a mai usitata vulgaria este derivata de la

person'a 3. sing. pr. dela DISE: díséi, dísési. dísé, díséramu etc. dein perf. II. cu accentulu in Dî au in SE.

3. Verbele cu part. pret. in su-a sunt dupa terminatiune acestea :

a) in cu: dîcu, ducu, perf. dîsi, dusi, part. disu, dusu;

b) in du seu diu: ardiu, ridiu, tundi, respondi; descendu, incendu, des-in-chidu, a-cu-de-des-prendu, intendu; purcedu, pretundu, ucidu, radu, rodu; perf. arsi, risi, tinsi, respondi, descensi, incensi, des-in-chisi, a-cu-de-des-prensi, in-tensi, purcesi, pretunsi, ucisi, rasi, rosi; part. arsu etc.;

c) in gu: adaugu, atingu, ajungu, des-in-cingu, destingu, impingu, lingu, mergu, plangu, stergu, stingu, tragu; perf. adausi, atinsi, ajunsi, des-in-cinsi, destinsi, impinsi, invinsi, linsi, mersi, plansi, stersi, stinsi, trasi; part. adausu etc.;

d) in tu, B seau tiu: scotiu, su-tra-metu; perf. scosi, su-tra-mesi; part. scosu, su-tra-mesu;

e) altele: s-curru seu s-curgu, s-cursi, s-cursu; in-vîu, in-visi, in-visu; punu, pusi, pusu.

4. Verbele cu part. pres. in tu sunt: cocu, copsi, coptu; sngu, supsi, suptu; fierbu, fierși, fier-tu; frigu, fripsi, friptu; infigu, infipsi, infiptu; rumpu, rumpsi, rumpu seu ruptu.

5. Verbele cu part. pret. in su si tu sunt: a-cu-legu, a-cu-lési, a-cu-lesu ci si aleptu la Macedoniani; deregu, deresi, deresu si dereptu cá adj; in-res-frangu, fransi, fransu si frantu seu frantu; invingu, invinsi, invinsu si inviptu; mulgu, mulsi, mulsu, ci smulgu, smalsu si smultu; in-stra-pungu, punsi, punsu ci si puntu cá sust. si puntura; stringu, strinsi, strinsu ci strimtu cá adj.; in-s-torcu, forsi, torsu si tortu; ungu, unsi, unsu ci untu sust. si untura; scriu, scrisi, scrisu, inse scripta, scriptoria, scriptura dela scriptu. Intielegu, intielegui si intielesi, intielesu, intielegutu si intieleptu, aceste doua dein urma cá adiective.

§. 69. Modulu cojuntiv.

Modulu coj. de III. Coj. are tempurile cá si in Coj. I. si II. dupa cumu urmeza.

Presente.

Sing. 1. se Bat-U, 2. se bat-I, 3. se bát-A.
Plur. bát-emu, bát-eti, bát-a.

Imperf. Asi báte, seau: Bátere-asi etc.

Prea-perf. I. Asi fí batútu etc.

II. Vream báte etc.

Nota 1. Formarea temporiloru e cá in Cojugatiunile mai de in ainte.

2. Verbele terminate in DU si TU, care in usulu vulgariu se dicu cu IU in pers. I. sing. dein pres. ind., dupa acel'asi usu se dicu si in pres. coj. nu numai in pers. I. sing., ci si in 3. pers. de ambi numerii, pr. crediu credia, trametiu tramétia, in locu de créda, traméta; ci formele fora I prealocuri sunt mai usitate.

3. Verbele in NU si RU, pr. punu, ceru formeza a 3. pers. dein pres. cu I seau fora I, pr. p una, cera, seau p unia, ceria cu cosunatoriele moliata, de unde in usu se pronuncia cá puie, céie.

4. Verbele terminate in IU, in pers. 3. pres. se pronuncia cu E in locu de à, pr. invía, scria cá invie, scrie.

§. 70. Imperativu.

Imperativulu de Coj. III. are aceleasi tempuri cu celu de Coj. I. si II. dupa schem'a.

Afirm. I. S. 2. se Bat-I, 3. se bát-a.

Pl. bát-eti, bát-a.

Afirm. II. S. 2. Bát-E. Pl. 2. Bát-eti.

Negat. S. Nu Báte-re, Pl. nu bátere-ti.

Nota 1. Form'a Imperativului de Coj. III. e intréga cá in Coj. II.

2. Afirm. II. în sing. e mai multu cu E, er' cu I numai în verbele urmatoria: credi, cresci, mergi, treci.

3. Verbele dîcu, ducu, facu au afirm. II. după limb'a latina lapedandu vocalea deîn urma, inse de una data si cosunatori'a: dî, dî, fî.

4. Cîfa dela facu se dîcea la celi vechi si vî dela verbulu pierdutu vadu, lat. vado, adeca mergu.

5. În verbulu compusu aducu, imperat. afirm. adu se pronunçia cu accentulu retrasu în á, si de aci ne urmîndu altî particea impreunata, U se schimba în pronunçia cu O seau à, cá ádo, seau áda; ci cu particele, mai multu neschimbatu cu U, pr. ádu-tî a mente.

§. 71. Anomale: BEU.

Verbele de Coj. III. cu forme mai speciali sînt aceste trei: BÈU, VREU, FACU.

a) Beu. În pres. ind. S. Beu, bei, bè cu ꝛ. Pl. bemu cu E chiaru; beti, beu cu ꝛ.

În pres. Coj. a 3. pers. se bea seau béa ca béc.

În gerundiu: bendu, pronunçiatu ca БНДЪ au БНДЪ.

În cele alalte tempuri regulatu, pr. beamu, beîi, beutu, beutoriu.

Nota. Beu e contrasu de în bevû, lat. bibo, de unde si inf. e bére în locu de BÈVE-re, si asia si în cele alalte tempuri.

§. 72. VREU.

b) VREU dela inf. Vre-re în locu de ver-re, lat. vel-le. În pres. ind. si coj. cá Beu: Vreu, vrei, vrè; vremu, vreti, vreu; si vrea seau vréa cá vrée.

În gerundiu: vrendu cu ѡ.

În cele alalte regulatu: vream, vrui, vrutu; ci fora part. presente.

Nota 1. In locu de Vreu se dice si voliu dupa conjugatiunea auxiliara-loru (§ 51), in aceeasi insemnare, ci mai raru.

2. Dela Voliu intra intielesulu vreu se afla si form'a voliescu, inf. volire; cu cojugare regulata dupa Coj. IV.

§. 73. FACU.

c) **FACU** se cojuga regulatu cá verbele in cu; inse in pret. perf. si tempurile de aci deriva-te are si alta forma speciale dupa cea latina, pr.

Perfectulu I.

Sing. 1. Feci, 2. fecesi, 3. fece.
 Plur. fecemu, fecetu, feceru(e).
 Perf. II. Feceram, fecerasi etc.
 Prea-perf. I. Fecisem, fecesesi etc.
 Part. pret. Faptu, fapta.

Nota 1. Formele acestea sunt acumu mai neusitate, cá si alte perfecte dein acesta Coj. terminate in si.

2. In locu de feci mai multu se dice acumu: facui, facusi etc., part pret. facutu.

D. COJUGATIUNEA IV. in I.

§. 74. Modulu indicativu.

Modulu indic. de Coj. IV. are aceleasi tempuri cu Cojugatiunile cele alalte, cojuganduse dupa cumu urmeza.

Presente.

Sing. 1. Dorm-U, 2. dorm-I, 3. dorm-E.
 Pl. dorm-Imu, dorm-Iti, dorm-U.

Imperfectu.

Sing.	Dormi-ám,	dormi-ái,	dormi-á.
Pl.	dormi-ám u,	dormi-áti,	dormi-á(u).

Perfectu I.

Sing.	Dormí-i,	dormí-si,	dormí.
Pl.	dormí-m u,	dormí-t u,	dormí-ru(e).

Perfectu II.

Sing.	Dormí-ram,	dormí-rasi,	dormí-ra.
Pl.	dormí-ram u,	dormí-rati,	dormí-ra.

Prea-perfectu I.

Sing.	Dormí-sem,	dormí-sesi,	dormí-se.
Pl.	dormí-sem u,	dormí-seti,	dormí-se.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Perfectu III.

Sing.	Am dormitu etc.	Pl.	Am u dormitu etc.
-------	-----------------	-----	-------------------

Prea-perfectu II.

Sing.	Am fostu dormitu; ai fostu etc.
-------	---------------------------------

Futuru.

Sing.	Voliu dormí etc.	Pl.	Vom u dormí etc.
-------	------------------	-----	------------------

Nota 1. Formarea temporilor e cá si in cojugatiunile de mai inainte.

2. Forte pucine verbe de Coj. IV se dicu in pres. cu persoanele terminate numai in una vocale; cicele mai multe liau terminatiunile éscu, ésci, ésce, dupa norm'a Cojugatiunei I., pr. de la RAPI-re: rapescu, rapesci, rapesce.

3. In pres. pers. 1. sing. pierdu pre I dein inf., afora de verbele care se termineza:

a) in **DI, TI, SI**, cu I lungu duplecatu, pr. de la **a u d í, p a t í, p a s í**: **audiu, pátiu** seau **patiescu, pasiescu**; **ci Esu** dela **es í re**;

b) in **NI, RI**, pr. dela **V en í, P er í, S ar í**: **veniu, pieriu, sariu** seau **saliu**;

c) cele de una şilaba, pr. **SCIU, FIU**, dela **Sci re, f í-re**, **ci aste-lu** tienu si in pl. pers. 3., si pretendenia intregu.

4. I in imperf. se pronuncia diometatitu in diftongu cu **A**, de unde une ori se pote scrie si cu ea cá in II. si III. Coj. pr. **dormiam** seau **dormeam**, inse **audiám** etc.;

5. In cele alalte tempuri I se pronuncia intregu, de si urmeza alta vocale, pr. **dor t u t e i**.

6. Verbele **cóperiu, cufuriu, súferiu** si compusele loru in usu vulgaru se dícu in 3. pers. pl. cá si in sing. pr. **cópere** etc., **ci reu**; **asia** si in imperf. afirm. II.

Esemple. a) **Fora escu: Aúdiu, ascútiu, a-des-cóperiu, cufuriu, dormu, esu, fugu, inghi-tiu, mentiu, moriu, patriu, pieriu, im-putiu, indes-partiu, saliu, sciu, semtiu, súferiu, súiu, veniu, invéstiú.**

b) **Cu escu: Amutiescu, batjocorescu, domnescu, dorescu, latiescu, imbetranescu, impoterescu, intieptiescu, marescu, santiescu** etc.

§. 75. Modulu cojuntivu.

Modulu coj. de a IV. Coj., cu aceleasi tempuri cá in cele mai de inainte, se cojuga dupa cumu urmeza:

Presente.

Sing. 1. Se **Dorm-U**, 2. se **dórm-I**, 3. se **dórm-A**.

Plur. **dorm-Imu, dorm-íti, dórm-a**.

Imperf. **Asi dormí, seau dormí-re** asi etc.

Prea-perf. I. **Asi fí dormitu** etc.

II. **Vream dormí-re** etc.

Nota 1. Formarea timpurilor e cá in Cojugatiunile mai de inainte.

2. In pres. pers. 3. sing. si pl. se inderepta dupa pers. I. sing. cu I au fora I, pr. Dormu, dorma; audiu, audia; sciu, scia.

§. 76. Imperativu.

Modulu imperativu de a IV. Coj. are aceleasi forme cu cele dein Cojugatiunile mai de inainte, dupa schema.

Afirm. I.	Sing. 2.	Se dór-m-i	3.	se dór-m-a.
	Pl.	dorm-í-mu		dorm-a.
Afirm. II.	Sing. 2.	Dór-m-î,	Pl. 2.	dorm-íti.
Negat.		Nu dormí-re, nu dormí-reti.		

Nota 1. In afirm. II. sing. accentulu se retrage pre silab'a cea mai aproape lunga.

2. In acel'asi tempu si aceeași pers., Ie totu deun'a scurtu diumetatítu, ori cumu se fia in alte tempuri si persoane, pr. pr. dormí; audí.

3. Inse cele de una silaba in acea persona are doi I, unulu lungu si altulu scurtu, pr. scíi, fii.

§. 77. Anomale: Fiu.

Verbe anomale de Coj. IV. sunt trei: FIU, SCIU, VENIU.

a) Fiu, inf. fí-re, nu are de catu unele tempuri, dupa IV. si a III. Coj., pre cumu:

In pres. coj. Se fiu, fii, fia; fimu, fiti, fia, dupa Coj. IV.

Imperat. afirm. II. Fii, fiti, si cele alalte dein acestu modu, regulatu cá in Coj. IV.

Part. pres. fiitoriu; ger. fiendu, asemenea. Pret. perf. FUI, fúsi; fù; fumu, futu, furu seau fure, dupa Coj. III.

Si de aci: fúram, fúsem etc. Part. pret. fostu.

Nota 1. Cele alalte tempuri se plenescu dein Sum (§. 49).

2. In locu de fui si fúsem, in usulu vulgariu se dice si fuséi, fuséseu etc.

§. 78. Sciu.

b) Sciu, inf. sci-re, se cojuga cá fiu, inse cu tote tempurile, dupa IV. si a III. Coj., pre cumu:

Pres. ind. Sciu, sciü, scie seau sci; scimu, sci-ti, sciu; dupa Coj. IV.

Imperf. Scieam, scieai, sciea, scieamu, scieati, sciea(u); asemenea.

Pres. coj. 3. pers. scia. Imper. afirm. II. sciü. Ger. sciendu; asemenea.

Pret. perf. Sciúü, sciúsi, sciü; sciúmu, sciú-tu, sciúru (e); dupa Coj. III.

De a ci si cele alalte: Sciúram, sciusem; part. pret. sciutu; part. pres. sciutoriü, cu U nescimbatu.

Nota 1. Dupa aceeaasi norma se cojuga si compusulu: nú-sciu, fora participiu si gerundiü.

2. In locu de sciutoriü se dice mai raru sciitoriü, ci reu.

§. 79. Veniu.

c) Veniu, pronunsiatu víu cu N moliatu, inf. veni-re fora moliatura, se cojuga regulatu, afora de Pret. perf. la celi vechi, pre cumu.

Sing. Veni (vii), venísi, véne (vine);

Plur. vénemu, vénetu, véneru (e).

In imperat. afirm. II. ven'o au vena.

Cele alalte tempuri regulate sunt: Venieam, veniü, veniram, venisem; venitu, venitoriü, venindu.

Nota 1. N se molia si in: veni, venia cá vii, viie.

2. Venitu in usulu vulgariu se dice si vintu; er^o venit ori u si venindu inca si cá viitoriu, viindu, ci reu.

3. Eufonica schimbare pate si verbulu PERI-re, care in pres. ind. si coj. se dice acumu cu I dupa P, acumu fora elu, pr. Pieriu (pieiu), pieri (piei), pieri; piéria (pieie) si piéra; ci perimu periti; si in cele alalte tote tempurile, pr. periam, perii; peritu, peritoriu, perindu; inse si pieritoriu seau pieitoriu, mai raru perindu in locu de periendu.

§. 80. Defective.

Sunt unele verbe remase numai in pucine forme, numite defective seau cu scadere, pre cumu:

a) Blemu, bleti seau bleati, scurtate dein amblemu, ambleti, dupa forma pierduta de modulu cojuntivu alu Coj. I.

b) Detoriu, a, si compusu a detoriu, part. pres. cu insemnare adiectivale, dela DE-re.

c) Optu, in locu de opust alu latiniloru, numai la celi vechi usitatu, pr. optu se scimu.

d) Va, imperat. afirm. II. cá fa, dela vadu, lat. vadu, astadi numai in munti usitatu.

Nota. In locu de detoriu mai multu se aude dato-riu cu A chiaru seau oscuru (à), amendoue forme rele.

C A P U VI.

ADVERBIU, PREPUSIUNE, COJUNTIUNE.

§. 81. Adverbiulu.

Adverbia-le, unele se formeza de in adiective, altele sunt originaria.

Adverbiale-le derivate de in adiectivele ter-

minate în ESCU, muta pre U în E, pr. domne-scu, parentiescu: domnesce, parentiesce.

Cele alalte remanu în form'a neutrale, pr. REU, tristu, dulce.

Adverbia-le originaria sunt simple si compuse, pr. eri, mane, etc. alalta eri, poi-mane etc.

Nota 1. Dela bunu se face adverbiulu bene, cá la latini bene, inse care se liã si cá sust. cu artielu au fora artielu, pr. multu bene, bene-le vostru.

2. Adverbia-le neadiectivali sunt forte multe, si se impartu dupa locu, tempu etc., pr. ici, colo; susu, diosu; adi, acumu, atunci, cuřundu, totu de un'a, pururea: nemica. numai, asia, asisiderea, almentrea; adeca, abia, încái, cáu etc.

§. 82. Prepusetiuni-le,

Prepusetiunile se punu în aintea numeloru, pronomeloru si a verbeloru, împreunate se au despreunate; si sunt simple au compuse.

Simple de una silaba sunt: a, cu, de, in, pre, spre, sub; si se potu pune la ori ce cuventu; de mai multe: catrà, după, farà, intru-a-e, lungà, panà, suptu; care cu verbe arare ori se punu.

Compuse sunt mai alesu: de-in, de-la, de-pre, de-spre, pre-in; a-supra, in-a-inte, de-intru, pre-intru (acumu pentru) etc., care mai multu numai cu nume si pronume se punu, si totu de un'a în acusativu, pr. de menea, la te-ne etc.

Cele ce numai cu verbe se compunu sunt: ad, as; co, con, cum; des, du; pur; s; re, res; stra; tra, pr. ad-unu, as-cundu, co-su, con-tenescu, cúm-paru, des-legu, da-micu;

pur, cedu, s-punu, re-manju, res-tornu, stra-pungu, tra-metu; si se scriu impreunatu cu verbele,

Nota 1. Unele prepusetiuni compuse liau articlu cá numele sust., si numele urmatoriu de e sust., seau pronume de 3, persona se pune in gen. pr. in-a-inte-a lui D. dieu si a omeniloru, a sup'r'a cerului, in-a-poi-a altor'a, in-deretu-lu totororu; er' pronumele de 1, si 2. pers., seau de a 3. de e reflexivu, se pune in form'a adiectivale: mieu, teu etc., pr. in-a-inte-a mea, de a sup'r'a ta, in-a-poi'a noastra, de in-deretu-lu seu.

2. De in prepusetiuni se facu si adverbia, pr. de-a sup'r'a, de de sup'tu etc.

§. 83. Cojunctiuni.

Cojunctiunile se punu mai alesu pentru verbe si frasi, pre care le impreuna, si sunt mai de multe specii:

a) Causali, care arata caus'a lucrului seau pentru ce? pr. cá, cá-ce seau cá-ci, pentru-cá, fiendu-cá, de ora-ce;

b) Comparativè seau asemenatorie intre mai multe lucruri, pr. cá, cá-sî, pre-cumu, asiá;

c) Consecutive, care arata urmarea, pr. de-ci, dereptu aceea, asiá dara, de unde, dupa ce;

d) Condițiunali, pr. se, de seau dé-ca, de sî, de cumu-ya, bene-cá, macaru seau macaru-cá, cu tote cá;

e) Corective seau indereptatorie, pr. ci, inse, totusi, cu tote acestea, numai seau fora-nu-mai, de nu alta, éra;

f) Destintive seau alegutorie, pr. au, seau, ori;

g) Finali, care arata scopulu, pr. cá, pentru-cá;

h) Intrebatorie, pr. au? ore? au nu? cà-ce? pentru-ce? la ce? de ce? etc.

i) Respondietorie, pr. acumu-acumu, au-au, atatu-catu, atunci-candu etc.

Nota 1. De între Cojunctiuni numai se si cá seau cá - se ceru prezentele coj. pr. se vedea, cá se venia.

2. Er' cele alalte conditionali se punu numai in alte tempuri dein coj. si ind., pr. de ai vedé, seau de vedeai etc.

C A P U VII.

REGULE SINTACTICE.

§. 84. Regule generali.

Afora de regulele sintactice atense in capetele mai de in ainte, sunt de a se mai insemná urmatoriile: CU Cluj / Central University Library Cluj

a) Cuventele in cuventare stau impreunate intre sene, asia catu unulu depende dela altulu, si unulu fora altulu nu se pote intielege deplenu.

b) Cuprensulu cuventeloru impreunate se numesce propusetiune seau sententia.

c) Tota propusetiunea cauta se aiba unú Verbu in modulu finitu, de ar' fi si numai singuru, pr. io scriu, seau numai scriu.

d) Fia care verbu finitu are unu sustantivu in casulu nom., de si nu e espresu, dela care verbulu depende, pr. in exemplele de in susu.

e) Verbulu finitu pote se aiba sustantive si in alte casuri, care dependu dela verbu, pr. am venit u a casa.

f) Inca si numele potu se dependa unulu de la altulu, si alesu adiectivulu dela sustantivu, pr. omu bunu, pome bune.

Nota 1. Numele pusu in nom. se dîce subiectu, er' celu dependente dela verbu se dîce obiectu, pr. D. dieu (subiectu) a facutu cerulu (obiectu).

2. Predicatu se numesce numele sust. au adj. etc. care se pune dupa verbulu sum etc. pr. D. dieu e fiientia fora de morte seau nemoritoriu.

3. Ordenea naturale a cuventeloru in propusetiune e: antaniu subiectulu, a poi verbulu si in urma predicaculu seau obiectulu; er' cele alalte cuvente se punu in pregiurulu seau alu subiectului seau alu predicatului de care se tienu, pr. multe pome frumose la facia sunt putrede de in la-intru.

4. Inca si propusetiunea pote se dependa, au dela alta propusetiune si atunci se impreuna prein cojuntiuni, pr. aduti a mente Domne, candu vei veni intru imperati'a ta;—au de la unu nume, cu care se impreuna prein pronume relativu, pr. omulu, care se teme de D. dieu, e fericitu.

5. Cojuntiunile, de este u'na, se pune intre amendoue propusetiunile, pr. in esemplulu mai de in susu candu; er' de sunt doue, se pune un'a la inceputulu celui de antaniu, er' cea alalta la alu celei de in urma; pr. de si n'amu vrè, totusi canta se morimu.

6. Ci une ori a dou'a cojuntiune se lasa afora, mai alesu dupa conditiunate, pr. De ai fi venitu, (atunci) tiasi fi spusu.

7. Intru alte cautari ordenarea cuventeloru in limb'a rom. e mai libera de catu in multe altele, inse nu asia libera cá in cea latina, pentru cá limb'a rom. nu e asia avuta in forme casuali si personali cá cea latina.

§. 85. Pentru nume.

Numele se impreuna intre sene in doua moduri: numai prein casu, au prein casuri, genuri, si numeri.

Numele sustantive se impreuna prein casu, punendu numele alu doilea, dependente dela celu

de antaniu în genetiuv, pr. faptur'a lui D. dieu, peccatele omului.

Er' numele adiective se împreună cu sustantive prein gen, punendu adiectivulu în genulu, numerulu si casulu sustantivului, pr. Omulu celu bunu, mulierile cele frumoase.

Nota 1. Impreunarea numelor prein gen. se face numai candu amendoua sunt articulate, cá în esemplu; er' candu alu doilea e fora artichu, atunci se pune cu prep. de în casulu acesteia, pr. munte de auru, seau muntii de auru.

2. În loculu numelui de antaniu se pote pune si numai artichulu lui, ci atunci în form'a ALU etc., pr. Alu domnului e pamentulu; asia si candu genetiuvulu se pune în ainte, pr. a' sore lui lumina.

3. Impreunarea adiectiveloru cu sust. se numesce concordare.

§. 86. Pentru verbe.

Verbulu finitu, care depende de la sustantivulu în nom., se împreuna cu acel'si dupa numeru, pr. man'a scrie, cartile se deschidu.

Nota 1. Asta împreunare inca se numesce concordatiune.

2. Pre unele locuri punu pers. 3. sing. în loculu celei pl., pr. omenii d'ice, în locu de d'icu; ci asta concordare e grecesca, nu romanescă.

3. Dein cuntra totu pre acolo cojuga pers. a 3. pl. pres. ind. de Coj. 1. cu U, cá în cele alte trei Coj., pr. omenii cântu, în locu de cânta.

4. Candu verbulu propusetiunei e sum, atunci si predicatulu, de e adj., se concorda cu subiectulu nom., nu numai în numeru ci si în gen, pr. viati'a e scurta, omenii-su muritori.

§. 87. Regimea.

Verbulu activu cere totu de un'a unu sust.

că obiectul după sine în acuzativ, *espresu seau neespresu*, pr. *D. dieu a facutu cerulu si pamentulu*.

Alte verbe sunt, care ceru încă și dativ, au altu casu cu prepusetiune, pr. *D. dieu a datu omului mente si precepere*, *filiulu lui D. dieu a descensu de in ceru*.

Asta dependentia se numescé regim e adectă indereptare.

Nota 1. Pronumele urmeza intru tote natur'a substantiveloru, că și participia-le a adiectiveloru.

2. In ainte de acuzativulu activu alu pronumeloru lungi și alu numeloru personarie, după usulu de acumu se pune prepus. *pre*, pr. *am vediutu pre Pietru*, *team rogatu pre te-ne*.

§. 88. Verbū cū verbū.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Verbele, ce stau în dependentia între se, se impreuna punendu pre alu doilea în infinitivu cu prepus. *A.*, pr. *me temu a veni*.

Nota. 1. Numai după *sciu* și *potiu* rămâne *A* nepus, pr. *sciu lucră*, *potiu venire*.

2. In locu de infn. punu și pres. *Coj.* pr. *me temu se veniu*, *ci e mai reu*.

P A R T E A II.

ORTOGRAFICA.

De modrul scrierei.

§. 89. Precunoscentie.

Spre a scrie bene sicumu se cuvene, se cade a cunosce mai inainte de tote:

- a) natur'a seau firea suneteloru articulate de in limb'a romana,
- b) legile Gramatecei limbei romanesci,
- c) form'a de inceputu a cuvnteloru rom., seau radecin'a lor.

Nota 1. Legile gramatecei se cuprendu in Par-tea I.; form'a cuvnteloru se cunosce mai acuratu de in Dictionariu, er' de natur'a suneteloru se scrie in acesta parte. CU Cluj / Central University Library Cluj

2. Dein luarea a mente la acele trei puncte se deduc unele regule ortografice, care sunt de a se urma vrendu a scrie bene.

3. Inse mai este a lua a mente si la natur'a litere-loru latine, vrendu a scrie cu acestea.

C A P U I.

Natur'a suneteloru.

§. 90. Sunetele elementaria.

SUNETELE elementaria seau articulate, de in care se formeza cuvntele rom., sunt de doue clasi: Vocali seau de sene sunatorie, si cosu-natorie seau care numai impreunate cu vocali se potu pronuncia.

Vocali in limb'a rom., sunt noue: a, e, i, o, u, y, z, x; t, w (oa).

Er' Cosunatorie sunt doue-dieci; κπ, ατ, γκ; σψ, ζη, υψ; λμνρ; βφχ.

Nota 1. Vocalile i și ș se pronuncia întregi se-au diuimetatite; er' că diuimetatite tienu midiloculu între vocali și cosunatorie, și se dîcu semi-vocali.

2. Vocalile diuimetatite împreunate cu vocali întregi facu numai una silaba pr. aî, a u.

3. Una vocale întrega cu una diuimetatita în ainte au în apoi, împreunate întruna silaba se dicu diftongu, pr. dai dau, — cu doue diuimetatite se numescu triftongu, pr. mîeu mîei.

§. 91. Schimbarea sunetelor.

Sunetulu de radecina a cuventului în limb'a romanu nu remane totu de un'a neschimbatu, ci se muta de în mai multe cause:

a) de în influenti'a unuia asupr'a altuia, dupa cumu sunt de aceeași natura, au de alt'a,

b) de în influenti'a tonului cu care se pronuncia, care se dîce și accentu:

c) de în starea lui: la începutu, la midilocu, au la capetulu cuventului.

Nota 1. Vocalile, și prein ele cosunatoriele, sunt de doue nature: moli și aspre. Moli sînt: E și I; cele alalte aspre.

2. Accentulu înca este de doue specie: înaltu seau ascutitu, pr. în Carte silab'a car; și de diosu seau greu, pr. în acel'asi cuventu silab'a te.

A. DE VOCALI.

§. 92. A, ε, i, o, ș, ε: originarie.

Vocalile a, ε, i, o, ș se numescu chiaru, pentru că au sunetu deschisu, și sunt originarie au derivate.

Originarie sunt:

a) **ă**, seau **A** latinu, numai în două cazuri: la începutulu cuventului, pr. în **auru**, **argentu**; si sub accentu ascuțitu, pr. **Cărte**;

b) **ê** curatu seau **E** latinu, numai la midilocu seau capetulu cuventului, pr. **cercu**, **carte**;

c) **i**, **î** latinu, intregu mai numai la midilocu, pr. **sciu**; er' în capetu numai sub accentu pr. **veni**, au în unele cuvente de una silaba, pr. **cî**, au după cosunatoriele **ε n κ φ** împreunate cu **ă** seau **ș**, pr. **aspri**, **sufli**, pronunciandu în cate două silabe: **a-spri**, **sü-sli**;

d) **ô** curatu seau **o** latinu, numai la midilocu, pr. **domînu**; er' în capetu numai cu accentu ti rar, pr. **acoló**;

e) **ș**, **ș** latinu, intregu numai la începutu si la midilocu; pr. **unde**, **frunte**; er' în capetu numai sub accentu pr. **vendu**, au în cuvente de una silaba, pr. **cù**, **fù**, au după cosunatoriele atinse la **i**, pr. **aspru**, **sufu**, **cá a-spru**, **sufu**.

Nota 1. Vocalile originarie trecundu între alte vocali se schimbă, si se facu derivate.

2. Cea mai mare schimbare pate **ă**, care de cate ori neci la începutulu cuventului nu e, nece sub accentulu ascuțitu, pierdiendusi sunetulu celu chiaru trece intru altulu mai oscuru, pr. **dein pătiu** cu **ă** chiaru, **pătîmu** cu **à** oscuru.

3. Vocalile **ê** si **ô** patu schimbare mai alesu fiindu sub accentu, deca în silab'a urmatoria vene altu **e** au **à**, pr. **dein tîmu**, **mórtu** se face **morta**, **tîme**, cu **ș** si **ș**.

4. Vocalile **ă** si **î** patu schimbare în vocale oscură si urmandu unu **n**, seau **m** fora vocale, ori unde, pr. **dela laudá**, **avé**, **laudându**, **avèndu**; **màna**, **vèntu**, **àmblu**, cu **ș** în locu de **à** si **è**.

5. Totu de un'a inca à oscuru dupa i se muta in ε, pr. tália cá taie; er' an in in, pr. tali à ndu cá taindu.

6. Asemenea ε urmandu altu ε au i adese ori se muta in i, pr. cuvente cá cuvinte, vendu are vindi, vindu.

7. De multe ori si ó cadiendu de sub accentu, se face u, pr. dela dórmu, pl. dormímu cá durminu.

§. 93. Derivate.

Derivate sunt:

a) λ in locu de κ pronnciatu cá e a, dupa unele cosunatorie, care sunt mai alesu κ, φ, μ pr. βαγζ, φατζ, ματζ, in locu de: κκζζ, φκτζ, μκτζ;

b) ε in locu de ζ dupa vocalea i, pr. φιε, βιε, in locu de φιζ, βιζ;

c) i in locu de κ dein αν au εν, pr. inímz, a íntē, κδβίντε, in locu de ανímz, a άντε, κδβάντε;

d) o in locu de α seau αζ, etc. pr. o φοστ in locu de a fostu;

e) ζ in locu de o fora accentu, pr. αδρμίμζ, πστειζ, in locu de αδρμίμδ, ποτειζ dela αδρμίμδ, ποτζ.

Nota 1. O contrasu dein au se afla si in coda, s ocu etc. in locu de cauda, saucu, lat. cauda seau coda, sabucus seau sambucus.

2. O dein A e si in relativulu fem. pr. o vediu, in locu de a vediu; inca si in locu de una, pr. o mana in locu de una mana.

§. 94. η, ξ.

Vocalile ζ si κ se chiama oscure seau intunecate, si sunt totu de un'a derivate:

a) ζ mai multu dein a fora accentu, pr. άρμz, λάδζz: αρμάτζδ, λζδζάτζδ; — mai raru de in ε, θ.

dupa cosunatoriele $\kappa\lambda\phi\mu$ neurmandu vocale mole, pr. $\kappa\tau\rho\chi\eta\delta$ lat. veteranus, $\pi\zeta\kappa\alpha\tau$ peccatum; $\beta\zeta\delta$ $\beta\zeta\delta\tau\delta$ etc. ci $\beta\epsilon\zeta\iota$ $\beta\kappa\delta\epsilon$; $\phi\zeta\tau\delta$, ci $\phi\epsilon\zeta\iota$, $\phi\kappa\tau\epsilon$, $\phi\kappa\tau\zeta$; $\mu\zeta\kappa\alpha\rho\iota\delta$ ci $\mu\kappa\epsilon\zeta$, $\mu\kappa\epsilon$;

b) κ dein α cu η , seau μ fora vocale, si dein $\epsilon\eta$ neurmandu vocale mole, pr. $\mu\chi\eta\zeta$, $\delta\chi\eta\delta$; $\beta\chi\eta\chi$, $\beta\chi\eta\delta$, lat. manus, $\delta\alpha\delta$, vena, vendo; ci $\beta\iota\eta\epsilon$, $\beta\iota\eta\delta\epsilon$.

Nota. 1. η mai raru se trage de in alte vocali, pr. de in o in rotundu, locusta, in silabele ro , lo etc.

2. χ inca pucine ori se trage de in δ , pr. in funtana, vulturu in silabele fun , vul etc.

3. Ci in part. pres. si pret. de II. si III. Coj. aceste vocali mai multu sunt de in vocalca U , pr. $ta\text{-}cundu$, $tacutoriu$; $fa\text{-}cundu$, $facutoriu$.

4. η , κ in locu de ϵ , i dupa ς , ψ , ζ , χ , ψ , ϵ pronuncia rea, pr. $\varsigma\chi\mu\eta\delta$, $\psi\zeta\delta$, $\psi\chi$ etc. in locu de $\varsigma\epsilon\mu\eta\delta$, $\psi\epsilon\zeta\delta$, $\psi\eta$.

5. Prepusetiunea $\chi\eta$ seau $\chi\mu$ se pare a fi dein $i\eta$, macar' ca grecii si celi vechi latini scriu $e\eta$.

§. 95. κ , ω .

Vocalile κ , ω se pronuncia si ca diftongii ea , oa seau $i\acute{a}$, $u\acute{a}$, ci mai bene ca vocali simple inse derivate dein ϵ si o cu plecare catra α ; si le numimu late.

Derivarea loru se face, de cate ori ϵ seau o stau sub accentu si in silaba mai aproape urmeza un α au ϵ , pr. $\beta\kappa\delta\epsilon$ ci $\beta\epsilon\zeta\iota$, $\mu\omega\rho\tau\zeta$ ci $\mu\omega\rho\iota$.

Nota 1. In pucine cuvente nu se oserbeza acesta regula, inse mai totu de un'a dein cause, pr. $s\acute{o}ra$, $n\acute{o}ra$ pentru ca sunt forme schimbate in locu de $s\acute{o}ru$, $n\acute{o}ru$ dupa cumu se si dice: $s\acute{o}ru\text{-}mea$, $n\acute{o}ru\text{-}mea$.

2. Dein pronuncia rea s'a facutu, de se dice: $m\acute{a}$ -

sa, fáta, vádia in locu de mesa, feta, vedia, pronunsiandulu pre ξ cá $\epsilon\alpha$ si apoi lapedandu pre ϵ .

3. Pre alocuri nu pronuncia ξ urmandu ϵ , ci numai ϵ , pr. $\lambda\epsilon\upsilon\epsilon$ in locu de $\lambda\xi\upsilon\epsilon$, ci neregulatu.

§. 96. I, ξ diumetatîti.

Vocalile \imath , $\check{\imath}$ pronunciate de diumetate se afla in trei locuri:

a) la inceputulu cuvintelor incepute cu ϵ seau o , pr. $\imath\epsilon\rho\imath$, $\xi o m \xi$ in locu de $\epsilon\rho\imath$, $o m \xi$, si-si numai eufonice;

b) la capetulu cuvintelor, dupa vocale intrega, au dupa una seau doue cosunatorie, pr. $\alpha\delta m \nu \epsilon \xi \epsilon \delta$, $\alpha m \kappa \eta \delta o\imath$; $o m \xi$, $o m \epsilon \nu\imath$; a fora de terminatiunile cu muta si molitiosa, cá mai susu;

c) \imath dupa unele cosunatorie aspre, ce le molia care sunt: $\epsilon\eta$, m , $\epsilon\phi$, pr. $\xi\imath\epsilon\tau\xi$, $\nu\imath\epsilon\eta\tau\xi$, $m\imath\kappa\rho\epsilon$, $\nu\imath\kappa\rho\mu\epsilon$, $\phi\imath\kappa\rho\epsilon$; er' ξ mai raru dupa cosunatorie, pr. in $\nu\delta o\rho\xi$ dupa ν .

Nota 1. In capetulu cuvintelor dupa una cosunatoria potu stá si amendoue aceste vocali impreunate totu cá diumetatîte, pr. $\alpha\xi\delta\tau o\rho\imath\xi$.

2. I diumetatîtu molia forte adesu cosunatorieie, l, n, r, pr. in locu de muliere, vinia, pieriu, $m\delta\imath\kappa\rho\epsilon$, $\nu\imath\imath\epsilon$, $\nu\imath\epsilon\imath\xi$.

3. Totu acel'asi I stramuta unele cosunatorie intru altele, ci I perindu intru asta stramutare; asia pre α , τ , κ , γ , ϵ in ξ , υ , η , ψ , ω , pr. $\epsilon\delta\rho\alpha\xi$, $\epsilon\delta\rho\xi$ etc.

4. In silab'a $\rho\imath z$ seau $\rho\imath\epsilon$ mai multu numai i pieremutandu pre α in e , pr. $\alpha\xi\delta\tau\omega\rho\epsilon$ in locu de $\alpha\xi\delta\tau\omega\rho\imath z$.

B. DE COSUNATORIE.

§. 97. Impartîrea lor.

Cosunatorieie se impartu in mai multe specie, asia:

a) in aspre: $\kappa, \pi, \rho, \phi, \mu$, care pre ϵ -lu mîta in α de nu urmeza altu ϵ au i , pr. $\beta\alpha\delta\delta$, ci $\beta\kappa\alpha\epsilon$ etc.

b) moliose: λ, μ, ρ care urmandu $\dot{\iota}$ diumetatîtu prea adesu se molia cu totulu in $\dot{\iota}$, pr. maliu, cuniu, sariu: $\mu\alpha\dot{\iota}\delta, \kappa\delta\dot{\iota}\delta, \sigma\alpha\dot{\iota}\delta$;

c) mute: $\kappa, \pi; \kappa, \gamma; \alpha, \tau; \mu$, cã-cî fora vocali nu se potu pronunçia;

d) siueratorie, simpla un'a σ , si derivate cinci: $\xi, \psi, \varphi, \chi, \kappa$, de in $\alpha, \tau, \kappa, \gamma, j$;

e) suflatorie, un'a simpla seau h , si do-ue derivate: β, ϕ de in κ, π cu h .

Nota 1. Alte impartîri dupa organu, nu au influentia multa in pronunçia, si aici le trecemu.

2. Pronunçierea unoru cosunatorie nu e pretotendeni asemenea, pr. in ξ, ψ , si φ , care pre alocuri se pronunçia mai grosu seau mai subtire, inse cu varietate semtîta.

§. 98. Schimbarea loru.

Cosunatoriile mai tote, au ele se schimba de in unele cause, au schimba insesi vocalile.

Schimbarea loru se face:

a) au dein influenti'a vre unei vocali, pr. κ, γ mutanduse in φ si ψ urmandu ϵ seau i ; er' σ, α, τ in ω, ξ, ψ urmandu $\dot{\iota}$ diumetatîtu, pr. $\phi\alpha\kappa\delta, \phi\alpha\chi\epsilon, \phi\alpha\chi\dot{\iota}; \alpha\lambda\epsilon\gamma\delta, \alpha\lambda\epsilon\psi\epsilon, \alpha\lambda\epsilon\psi\dot{\iota}; \epsilon\epsilon\delta \epsilon\omega\dot{\iota}, \sigma\delta\rho\alpha\delta \sigma\delta\rho\chi\dot{\iota}, \mu\delta\tau\delta \mu\delta\psi\dot{\iota}$;

b) au numai dein alta ce fratîetate, cã κ in γ seau ψ, ϕ in χ seau φ , pr. $\beta\dot{\iota}\mu\delta \phi\dot{\iota}\epsilon\rho\delta, \text{in } \gamma\dot{\iota}\mu\delta \text{ seau } \psi\dot{\iota}\mu, \chi\dot{\iota}\epsilon\rho\delta \text{ seau } \varphi\epsilon\rho\delta$.

Schimbare facu mai alesu mutandu pre ϵ in α , de care sunt cosunatoriile aspre (§. 97 a) si altele numai in casuri pucine.

Nota 1. De schimbarea celoru molioase s'a scrisu mai susu (§ 96 2).

2. Schimbarile ce nu se facu dein caus'a lui *i*, sunt numai particularie si nu se potu luá in socotela.

3. *P* inca muta pre *ε* in *Ϝ* si pre *i* in *ϝ*, inse mai numai la inceputulu cuventelor, pr. in *ρϜϝ*, *ρϜϜϝ*, *ϝϝ*; *ρϝϝ*, *ρϝϜϝ*.

4. *K*, *Γ* in ainte de *τ* se muta in *π*, pr. dela *κοκϝ*, *ϙϝΓϝ*: *κοπτϝ*, *ϙϝπτϝ*.

5. *H* inainte de *κ*, *π*, *μ* se muta in *μ*, pr. *Ϝμπλϝ* etc, ci mutarea acesta e numai eufonica.

C A P U II.

De Litere.

§. 99. Literele latine.

Literele latine, cu care potemu scrie romanesce, sunt aceste doue-dieci (seau doue-dieci si doue): *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *f*, *g*, *h*, *i* (*j*), *l*, *m*, *n*, *o*, *p*, *r*, *s*, *t*, *u* (*v*), *x*, *z*; cele alalte nu ne sunt de lipsa.

De intru insele cinci suntu vocali: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, cele alalte cosunatorie.

Nota 1. Literele latine nu ne sunt de ajunsu pentru tote sunetele articulate dein limb'a rom.

2. Inse ne ajungu pentru cele originaria, numai pentru derivate nu.

3. De aci firesce urmeza, cá sunetele derivate se le scriemu cu literele sunetelor originaria.

4. La acelea se adaugu si semnele accentelor: ascutítu pr. in mórte; greu pr. in vediù; cercuflesu pentru vocalile *I* contrase de in doue in un'a, pr. *Di* in locu de *dii*, seau pentru *ϝ* dein *A*, pr. *câne*.

§. 100. Regula generarie.

Vocalile *a*, *e*, *i*, *o*, *u* mai antaniu sunt pentru

vocalile rom. originarie: a, e, i, o, y.

Er' cosunatoriile dupa specie-le lor: b p, c g, d t, m, mai antaniu pentru mutele κπ, κτ, Δτ, Μ; —l, n, r pentru cele molioase λμν; —s, j pentru sineratoriile c ж; si h, f, v pentru sufletoriile χ φ, ψ.

Derivatele de in alta vocale au cosunatoria se scriu cu literele sunetelor de in care-su derivate in fia care cuventu.

Nota 1. Asta ortografia e grea, si astepta multa lu-re amente, inse numai singura asta cale respunde naturei si origini limbii romanesci.

2. Accentele nu le punemu in totu cuventulu, ci nu-mai unde este indoieia, deci —

a) in capetulu cuventelor, candu accentulu e pre vocalea de pre urma, pr. laudá, laudà etc.

b) in midilocu seau la inceputulu cuventelor, candu nu s'ar' sci, ore accentulu pre silab'a adou'ai dela capetu, au pre alt'a mai de in ainte, pr. impréuna seau impreúna;

c) in f contrasu cu tonu si afora de tonu, pr. dícu, si díceam.

3. Loculu accentului e silab'a penultima de e vocale lunga, er' de e scurta, e atreia dela cea de in urma, pr. laudá tu-a, si láud a.

4. Cuventele de una silaba nu se potu socotí a avé tonu de catu impreunate cu altele, pr. númai de in nu si mai, dómn u - lu.

5. Insemnarea accentului in cuventele de una silaba intrega e numai spre destingere, pr. dù, fà, cà etc.

6. Prepusetiunile de una silaba si cele terminate in à simple inca se paru a nu avé accentu propriu, ci numai alu sustantivului, cu care se impreuna, pr. catra mene cá si candu ar' fi scrisu catramíne.

7. Spre departarea indoelei e bene a despartí pre in lineora cuventele impreunate intru unulu, alesu candu ar' fí indoieia, pr. indúra-te cá se nu díci induráte.

§. 101. Regule speciali.

Regule speciali pentru ortografi'a cu litere latine sunt urmatoriile.

a) Pentru Vocali.

1. **Α** se scrie cu **A**, pr. **Auru**, **argentu**; er' spre destinctiune cu **á** pr. **cantá** etc. ci in **μαρζ**, **καρζ**, **φαρζ** etc. unde **α** e dein **κ** se scrie cu **E**, pr. **mesa**, **vedia**, **feta**; er' in **αφαρζ** dupa pronunci'a mai buna cu **o**: **afora**.

2. **Ξ** se scrie cu **E**, pr. **legu**, **lemn**; er' spre destinctiune cu **é** seau **è**, pr. **vedé**, **stè**; ci in **φίε**, **τζίε**, **κεμδ** etc., unde **ε** e dein **ζ**, se scrie cu **a** seau **à**, pr. **fía**, **talià**, **chiàm**; er' in **φκμ** dupa pronunci'a mai regulata cu **a**: **facie**.

3. **Ϊ** se scrie cu **I**, pr. **firu**, **fire**; er' spre destinctiune cu **í** seau **i**, pr. **scí**, **fí**, **veni**; ci cu **A** seau **E** candu e derivatu dein acestea, pr. **âne**, **ma**, **anelu**, **taliându**; **vende**, **veni**; **bene**, **me**, **ne** etc. in locu de **ανιμζ** seau **ινιμζ**, **ινελδ**, **τζινδδ**; **βινδδ**, **βινζι**, **κινε**, **μινε**; **asia** si **petioru**, **fetioru** etc. dupa pronunci'a mai buna.

4. **Ο** se scrie cu **O**, pr. **Ornu**, **orbu**; spre destinctiune cu **ó**, seau **ò**, pr. **acoló**, **luò**; ci in **κορδ**, **ονδ** etc. dupa pronunci'a mai buna cu **U**: **jur**, **un**.

5. **Υ** se scrie cu **U**, pr. **Unu**, **bunu**; spre destinctiune cu **ú** seau **ù**, pr. **vediù**; ci cu **A** seau **I** seau **O** candu e derivatu dein acest'a, pr. **âmb**, **lu**, **âng**, **hiu**; **infl**, **impl**, **intru**; **potem**, **dormí** in locu de **υμελδ**, **υνγιδ**, **υμφλδ**, **υμπλδ**, **υντρδ**; **πδτεμδ**, **δδρμι** etc. dupa pronunci'a mai buna si mai regulata.—De **ι** si **ς** diu metatîti urmeza mai diosu sub nr. 10, 11.

6. Η se scrie cu A seau E, dupa cumu alterneza cu un'a dein acestea, pr. ΛΑΨΑΨ, ΛΨΔΔ: láuda, laudá; ΚΨΔΨ, ΚΨΔΕ, ΒΕΨΙ: vedu, vede, vedi; asia si in reu, respundiu etc. ci in ΛΨΚΨ-ΕΨ, ΡΨΤΨΗΔΨ etc. se pote si cu o: locusta, rotundu; er' spre destinctiune de in A cu à, pr. ΛΨΨΑΨ` laudà. *)

7. Ξ se scrie cu a, au e, au i, au u dupa cumu se deriva dein un'a de aceste vocali, pr. ΛΨΔΔΞΗΔΨ dela ΛΨΨΔΔ-ΡΕ: laudându; ΒΨΞΞΗΔΨ dela ΒΕΔΕ-ΡΕ; vediendu; in prepus. ΑΗ si ΑΜ cu: in, im, asia si in riu, ridu; er' in gerundia-le de II. si III. Coj. terminate in ΚΞΗΔΨ, ΓΞΗΔΨ: cundu, gundu pr. facundu, frigundu; asia si funtana, rundenea, vulture, vultória etc.

8. Ξ sub accentu, candu nu e de in diftongulu εα seau ια, ci de in Ε curatu de radecina, cu Ε, pr. verde, verdi; lega, lege, legi; er' spre destinctiune cu é seau è pr. a vedé, bè.

9. Ο sub accentu, cu Ο, pr. dela orbu, orba, orbe; er' spre destinctiune ó seau ò de va fi candu-va lipsa, pr. in rò seau róua.

b) Pentru Semi-vocali.

10. Ϊ diumetatîtu se scrie cu Ι, pr. domni, buni; inca si acolo unde muta unele cosunatorie in siueratorie seau si altmentrea se pierde, pr. surdi, casiu, invetiu; er' la începutulu cuvente-

*) In part. pres. de II. si III. Coj. care dupa pronuncia se termineza in ΨΤΟΡΙΨ vene de a se scrie cu U: utoriu, pr. ΦΨΚΨΤΟΡΙΨ, ΡΡΙΝΨΨΤΟΡΙΨ etc. si asia: factoriu, prendiatoriu, ci se potu scrie si cu Α cá derivate dela pres. cojuntivu.

loru în aînte de ε, unde e numai eufonicu, nu se scrie, pr. eri, erám, érba în locu de ἔρι, ἔραμ, ἔρεκz; a fora de iérna lat. hiberna, unde l e de radecina.

11. Σ diuinetatîtu se scrie cu U, si candu în pronuncia se pare mai a nu se audî, pr. în capu, pieptu; ci la începutulu cuvînteleru în aînte de O, nu e de a se scrie fiendu numai eufonicu, pr. omu, orbu, nu uomu, uorbu; asia nece în capetulu prepusetiuniloru; in, si sub, adverbiului cá m, si pers. l, imperf. ind. sing. fiendu cá M nu se aude pretotendeni, de unde scrie: erám sing., eramu pl. etc.

c) Pentru Cosunatorie,

12. Mutele κη, γκ, δτ, μ se scriu cu h p, g c, d t fora nece una greutate, pr. bune pome, greu capu, domnu tare mare.

13. Moliosele λ, μ, ρ se scriu cu l, n, r fora împiedecare, pr. lucrú nou reu; inse candu se molia de totu au în i diuinetatîtu, au în i lungu, regul'a ar' cere cá si aici se se scria, pr. cliámu, gliacia, lînu, voliu, moli; venia, antaniu, puni; resariu, pieria, ceri în locu de κελδ, γιαυz, ἰνδ, βοιδ, μοϊ; βίη, ἄντζιδ, πδϊ; ρzcaιδ, πϊκίη, χεϊ; ci pan' acumu mai multi scriu în locu de κϊ, γϊ chi, ghi cá italianii, er' în locu de li seau li, ni, ri numai: i.

14. Siueratoriele c si ж se scriu cu s si j, pr. somnu, jocu; inse ж une ori fiendu derivatu au dein ш au de in з urmeza ase serie cá acestea, pr. Blasiu, midi-locu, diosu, diuinetate.

15. Cele alalte siueratorie ш, з, ц, ч, ѱ se scriu cu si, di, ti, ce-ci, ge-gi, candu se deriva de in acestea, pr. frumosi, surdi, muti, fa-

ci, frigi; er' de se deriva de intru altele, cu acelea, pr. **jacu** in locu de $\chi\kappa\delta$, botezu lat. baptizo; braci, sociu, facia, incalci etc. in locu de $\epsilon\rho\alpha\upsilon\delta$, $\epsilon\omicron\upsilon\delta$, $\phi\alpha\upsilon\zeta$, $\pi\kappa\alpha\lambda\upsilon\delta$ lat. brachium, socius, facies, incalceo; $\pi\chi\epsilon\lambda\epsilon\pi\chi\delta\eta\epsilon$: intieleptiune de la intieleptu; $\phi\epsilon\chi\omicron\rho\delta$, $\pi\iota\chi\omicron\rho\delta$: fetioru, petioru, lat. foetiolus, petiolus etc.

16. Sufflatoarele χ , κ , ϕ se scriu cu h, v, f, pr. hornu, viersu, fierbente; inse candu χ e de in ch se srie cu acestea, pr. Christosu, lat. christus.

Nota 1. De luatu amente este, cá mai antaiu de toate pronunçia re a se se schimbe in buna si regulata, cá-c^e numai atunci se pote si scrie bene; er' pronunçia buna se castiga prein studiulu limbei, er' neci una data prein nepasare.

Pronunçia si scriere re a intre altele este si:

a) lapedarea lui i dupa consonatoarele aspre b, p, m, f, v, pr. abé, peptu, meu, feru, verme in locu de: a-biá, pieptu, mieu, fieru, vierme;

b) ia in locu de è, pr. siarpe, siapte, siade, iaste etc. in locu de: sierpe, siede, este;

c) j in locu de gi, au gi in locu de j, pr. gioi, jocu, giune, giuru in locu de joi, jocu, june, juru; seau: jeru, jemu, imprejuru, in locu de geru, gemu, impregiuru;

d) alti idiotismi, pr. picére, ierém ai Bucuresceniloru, in locu de pitiore, eram etc.

e) Stramutari fora lipsa, pr. ver unu in locu de vre unu, formosu in locu de frumosu etc.

2. In urma e de insemnatu, cá unele vocali se lapeda si in scrisu cá si in pronunçia dupa placu, inainte de alta vocale, ei atunci vocalea lapedata se insemna cu apostrofu, cá in man'a, n'am, in locu de mâna-a, na am etc.

P A R T E A III.

L E C T U R A.

I. Sententie.

Inceputulu intieptiunei e fric'a lui D.dieu.

Nebunii despretiuescu intieptiunea si inve-
tiatur'a.

Limb'a mentiunosa e uritiune in aintea Do-
mnului; er' celi ce lucra cu credentia, i-su placuti.

Vorb'a multa nu e fora pecatu; er' celu ce-si
cuntenesce limb'a, e multu cu-mente.

Ce-ne se increde in avut'ia-si, va cadé; inse
dereptii voru resari cá frundi'a cea verde.

Nu fi curundu la man'ia, cá mani'a jace in
senulu nebunului.

Celu ce se insocesce cu celi cu mente, se in-
tieptiesce; er' sociulu nebuniloru se face cá eli.

Intieptulu se teme si se abate dela reu, ci
celu fora mente pása in ainte si se increde.

Respunsulu dulce stinge man'ia; er' cuventu-
lu aspru inveneneza venetarea.

Mai dulce e pucinu cu dereptate, de catu ave-
re multa cu strambatate.

Care-si bate jocu de meseru, batu-jocuresce
pre facatoriulu lui; si celu ce se búcura de peri-
tiunea altuia, nu va remané fora certare.

Ce-ne raspunde in ainte de a ascultarea, a-
rata cá-i fora de mente si demnu de meserére.

Se nu impiedeci a face bene pro celu ce po-
te, ci mai bene fá si tu insuti.

Celu ce-si cuntenesce gur'a, si-ápara súfletu-
lu; er' celu ce vorbesce fora de a se luá a men-
le, va se patia rele.

Nu-ti placa prea multu somnulu, cá se nu te impresure meseratatea.

Care-si astupa orechile la cérerea méserului, cére-va si elu si nu va fi ascultat.

Mai bunu e numele bunu de catn averi multe.

Candu vei vedé caderea neamicului teu, se nu te bucuri, nece se se desféte anem'a ta de perirea lui.

Celu ce urmeza dreptatei si îndurariloru, aflá-va viatia, dreptate si marire.

II. Másime.

Nu face totu ce poti, nu dá totu cei aibi; nu crede totu ce audi, nu spune totu ce scii.

Ce-ne face totu ce vrè, de multe ori va face ce nu se cuvene; celu ce dice totu ce vrè, adesu va audî ce nui va plăcere.

Celu ce-si scie infrená pátemele, va scapá de multe neplaceri.

Nu e destulu a cunosce virtutea, ci se cade a o si castigáre.

Celu ce-si resbuna, se face asemenea vetermatoriului seu; er' celu ce liérta, se inaltia de asupr'a lui.

Se nu faci nemica nedereptu, nece necuvenentiosu, inca nece intru ascunsu; cá ascundien-du vei poté insielá ochii omeniloru, ci nu pre ai lui D. dienu.

Celu cu mente se rusîna de scaderile-si, ci nu se rusîneza a se îndereptare.

Fericirea corpului stà in sanetate; er' a sufletului intru întieptiune.

Patru lucrure sunt mai cu a nevolia: a se cu-

nosce pre sene-si, a tiené secretulu, a liertá vetemarile, si asi implení bene tempulu vietiei.

Natur'a dandu-ne doi ochi, done orechi, si numai una gura, ne invétia a luá a mente tote, a audí multe, si a vorbí pucine.

Omulu nu e nascutu numai pentru se-ne, ci si pentru de aproapele seu si patri'a sa.

A fugí de reu e virtuté; inse nu e destulu a nu face reu, ci inca se cuvene a face bene.

Ce-ne amena a se indereptá, sémena cu nepreceptulu, care ajungundu la riu vrè se ascepte pana se va scurre ap'a, cá se treca.

Stà cuntr'a reului de la inceputu, pana ce nu se inradecineza; cá-i mai liusioru a invinge antani'a nepotentia, de catu a vendecá langorea in-vechita.

Nu dori nemica, si vei fi celu mai avutu de in lume; cá-ce celu ce doresce, neimpleninduse dorulu, adese ori se amaresce, er' celu ce nu are doriri, nu incéta a fi fericitu nece odeni-ora.

Candu e vorba de bene-le patriei tale, nute indoi nemica ati pune si viati'a in periclu.

III. Anecdote.

Democritu intrebatu fiendu, in ce stà nobilitatea, respunse: tari'a corpului e nobilitatea ficreloru, er' curati'a vietiei e nobilitatea omului.

Calicratida generarinlu lacedemoniiloru, intrebatu fiendu, pentru ce omenii anemosi mai alegu mortea gloriosa de catu viati'a rusinosa? Respunse: pentru cá viati'a e donulu naturei, er' mortea gloriosa e castigulu virtutei loru si nu o potu avé de catu omenii anemosi.

Scipio intreba pre Anibal, carii aru fi dupa

parerea lui celi mai mari trei capitani in lume; la care response Anibal: Alexandra, Pirrhu, si io. Dîse Scipio: Dar' de te voliu invinge io pre te-ne? Response: Atunci te voliu numerá pre tene in loculu celu de antaniu.

Unu oraclu mandase lui Alexandru celu mare se sacrifice pre ce-ne va intempiná mai antaniu esîndu dein cetate; inse celu intempinatu fîu nu bietu de omu calare pre unu asinu. Alexandru mandà selu prenda numai de catu, ci omulu întrebà, pentru ce? sîi spuséra oraclulu. Atunci audiendu omulu, dîse: Déca e asia, nu io-su acel'a ci asinulu mieu; sî-si scapà viati'a cu acestu respunsu intieptu, er' pre asinu l'adusera sacrificiu D. dieului.

Alexandru cautandu la una icona a lui picta de Apele, nu o prea laudà, ci calulu lui Alexandru vediendu calulu celu pictu numai de catu începù a nechiezá. Atunci Apele dîse: Intru adevéru, Domne, Bucefalu intielege mai bene la pictura de catu te-ne.

Apele, acestu pictoriu famosu de in vechime, avéa dátena de asi pune a fora iconele depinse de elu, cá celi ce treceau pre cale se le judece, si elu ascundiendu-se dein dosu ascultá judecat'a loru si de multe ori indereptá. Una data unu calciunariu esaminandu incalcamentulu unei figure aflà ceva smentela, si Apele o indereptà. De aci calciunariu-lu a do'a ora trecundu si vediendu calciunulu figurei indereptatu dupa judecat'a sa, se sumetî si pasî a judecá si alte parti ale figurei. Atunci Apele esîndu de dupa pensa-i dîse: Calciunariule nu te intende mai in susu de calciunu,

IV. Traianu,

Marcu Ulpiu Crinitu Traianu, fû nascutu in Ispani'a, cetatea Italic'a care adi se chiama Sevilla vechia. Tata-so, de intru o familia vechia ispana, se fece consulu si castigà onorile de triumfu sub Vespasianu imperatulu. Inca dein cea mai cruda teneretia se destinsè prein bunetatea anemei, vertutea militaria si alte calitati laudate. Dupa moartea lui Nerva, care-lu adoptase de filiu, fû cu una-anema recunoscutu de imperatu.

Acestu principe, dotatu cu tôte vertutile cãte facu pre unu omu mare, se fece rentumitu mai alesu prein blandetiele si dulceti'a lui. Elu erá prea cuprendietoriu, si dicea: Vreu a fi ca tra supusii miei, pre cumu asi volî se fia ca tra me-ne imperatulu, candu asi fi io supusu.

Traianu e si ordîtoriu lu natiunei romane. Elu batundu pre Decebalu regele Daciei, cuprense Dacia si mai alesu Transilvania, in care aduse nemarginite colonie de cetatiani romani spre a ocupá si a lucrá pamentulu desiertatu de Daci.

De la aceste colonie avemu noi romanii numele de romanu, limb'a romana, si multe dein portulu si datenele romaniloru.

Cetatile mai de frunte in Dacia romana fuses: Sarmizegetusa seau Ulpia Traiana unde astadi e Gradiscea in Hatiegu, Apulu unde e Cetatea-alba seau Belgradulu, si Salinae unde e Turd'a.

Spre eterna aducerea amente stà si pana astadi in midi-loculu Romei celu mai stralucitu monumentu de cuprenderea Daciei, column'a lui Traianu cu figure sapate in pietra dein a-

fora de susu până diosu, care infacisieza tōta batali'a Romaniloru cu Dacii. De care dīce unu calatoriu: 'Prē fratii nostri romāni, si andu nu le ar' fī limb'a asia romana, singura asta columna inca ar' poté sei atraga la Roma.

Sub column'a aceea au fostu inmormentate si remasitiile pamentesci ale acestui mare imperatu.

V. Vertutea.

Vertutea nu stā intru mult'a lauda de se-ne, ci intru immultīrea fapteloru bune, pre cumu: a fī folositoriu de-aprope-lui, a usiurā ōmeniloru greutatile cē se paru legate cu natur'a noastră, cu unu cuventu a meritā numele de bene-facitoriu, care ē celu mai stralucitu de intre tote numirile.

VI. Placerile.

Nemica nu scurta intru atat'a viati'a, nece strica sanetatea, cātu neinfrenatulu usu alu placeriloru. Dereptu aceea dīsera celi vechi, cumu cā singurulu midi-locu de a traī indelungu si sanetosu, ē viati'a astemperata si departata de desmierdari, deprenderea corpului cu lucru moderatu, sī tienerea cumpetului intru tote.

VII. Moralea.

Scienti'a moralei ne invetia a cunosce si a alege vertutile dein vitiuri, adeca faptele bune si de folosu de-apropelui, si cele rele de care se ne departamu.

Vertutea ē implenirea detorentieloru nostre, er' cunoscenti'a acestor'a ne duce la implenirea loru.

Vertutea ē numai un'a, er' vitiurile potu fī de mai multe forme, trecundu mesur'a si facun-

du au mai multu au mai pucinu de cumu se cade. De aci vitiurile sunt in margini, er' vertutea in midi-locu.

Nu se cade a fi nece avaru nece predatoriu, ci economicu.

Nece sumetiu nece de diosu, ci modestu.

Nece orbetiu nece fricosu, ci anemosu.

Vertutea e lucrarea celoru ce totu deun'a si noue si altor'a sunt de folosu. Er' vitiulu e lucrarea celoru ce si noue si altor'a sunt spre stricare.

VIII. Mentea.

Lumin'a mentei e unu donu minunatu dela D. dieu datu spre a ne indereptá pre calea catra fericire. Ascultati de ea si veti fi fericiti.

Ea e credentiosa si nece una data nu insiela.

Ea e cuventu dela D. dieu, resunetulu adeverului eternu in anem'a nostra, de care nece odeneora nu ne potemu ascunde, mai tare de catu tota puterea omenesca, si care nece una data nu o potemu amuti. De vei face ceva reu, si de tei vei ascunde se nu pota vedé nemenea fapt'a ta cea rea, mentea striga in cunoscenti'a ta, te infrunta, te musca si nuti dá repausu pana ce nu te vei indereptá si vei incetá a face rele. Ori in catrau vei fugi cá se scapi de acestu marturu neinduplecatu, ea dupa tene alerga, cu tene se asiedia si preveghieza; si candu vei aflá somnu in ochii tei, ea si in visurile tare se amesteca in milia de facie ce te infrica si te spária, er' candu te descepti ea e cea de antaniu care ti-se infaciesieza si-ti amenitia strigandu: ai lucratu reu. Ori catu te vei nevolí a te scusá, ori cate argumenté vei sei aduci in ainte cá se te desculpezi, ea

totu nutí va dá pace, citi va spune curatu cà toate argumentele tale sunt numai sofisme. Deca cuventulu mentei tale te a condamnatu, sententi'a ei e nemutata, si nu poti se afli liertare de catu prein indereptare, pentru cà ea e cuventulu si sententi'a lui D. dieu.

IX. Maní'a.

Maní'a este pierderea mentei repede si in scurtu tempu; er' de este indelungata, ea e una patema rebele intieptiunei, una sumeti'a nesocotita, periclu vietiei, rusinarea omului, si vertutea celoru corupti si lapedati. Cumu cà e adeveratu, se pote cunosce de pre foculu ce arde in ochii celui maniosu, depre tremurulu si veneti'rea buzeloru, depre incretítulu frantei, depre pierderea faciei, de pre graulu infioratoriu si impiedecarea limbei in vorbire. Omulu maniatu nu sémena mai multu cu sene, si de te ai poté vedé pre tene nu numai nu te ai cunosce ci te ai si spaimená de tene insuti. Pune unu leu, unu tigrú au ori ce fierá selbateca, si preste acea in-territa-o spre manía, si vei vedé cà nu este selbatacía asia mare, careia maní'a se nui adauga noua infioratiune.

X. Amiceti'a.

Amiceti'a este cumenecatiunea impromutata a anemei, a sufletului si a bunuriloru. A anemei prein familiaritate, a sufletului prein incredentiare, si a bunuriloru prein liberalitate.

Ori ce-ne va cautá cu luare a mente la anem'a omului, aflá-va cumu ca amiceti'a este un'a de in cele mai lucratorie plecari ale omului, si

un'a de in cele mai dulci desfatari ce ne pote dá viati'a civile. Inse alegerea amiciloru e unu lucru mai cu greutate de cumu s'ar' paré. Calitatile de in afora singure nu se cade se ne seduca a impartasî acesta amore cu alta persona. Ci mai multu bunele calitati de in la-intru si adeveratele vertuti se cade a fí indemnulú atragatoriu catra amicitia. Candu una pátema ne intielecta ne este indereptariulu intru alegerea ei, amiceti'a nu pote se fia adevărata, solida si indelungata,

XI. Omulu.

Omulu ne arata atate facie neasemeni, si impreuna in sene atate contrariatati, catu de una parte se pare a fí fientia cu totulu ceresca, er' de alta'a cu totulu animale. De in partea sufletului se tiene cu totulu de D. dieu, er' in catu pentru corpu, de nemic'a, In sufletu-i apare cá una dî prea luminosa, er' in corpu-i una nopte de in cele mai intunecose.

De intru aste punturi de vedere atatu de contrarie urmeza, cá de ca vremu a ne cunosce ce ne suntemu dupa poterile si nepotentiele nostre, avemu de a recurre la relegiune cá se ne invetie ce fientia suntemu.

Crestinatatea ne arata a fí pre pamentu si in senulu lui D. dieu, de in care cá de intru unu centru amu purcesu, si la care éراسi avemu de a ne intorce.

In urm'a acestor'a se cuvene a socotí cá una providentia speciale pentru noi, cá ne amu nascutu intru una tiera unde relegiunea e venerata, subtu unu guberniu ce ne dá a mana si ne ajuta educatiunea, si in senulu unei familie care ne dá

midi-locele de a ajunge la cunoscenti'a originii si metei noastre, si prein acestea la fericitatea nostra.

XII. Caractere.

Unu omu calatorindu ajunsse intru unu satu seracu, unde cele de antaniu persone ce inten-pinà fura patru prunci ce se jocau impreuna, si cu carii incepù a dá in vorba.

Vrendu inse, cá ducundu-se se le lase ce va spre aducerea a mente, scose vre-o cati-vai bani si dede celui de antaniu doi bani, carei si luà cu multa bucuria.—Ce vei face tu cu banii estia? l'intrebà calatoriulu.—Mi'oiu cumpará tarte si pome; respunse prunculu.

Celui de alu doi-lea apoi inca-i dede doi bani, sílu intrebà asemenea: ce vei face cu eli?—l'oiu tiené; respunse cu unu tonu închisu,

Alu trei-le plenu de modestia plecà ochii catra pamentu, luà banisiorii, si luandu fug'a se duse catra una casa, de in aintea careia stá una muliere, si plenu de bucuria-i dede dîcundu: Mama, domnulu acela mi-a datu acesti doi bani.

Mai erá inca alu patru-lu, caruia dîse calatoriulu: tiene, lià si tu acesti doi bani. Ci prunculu nu vrù ai luá dîcundu: Nu am lipsa,—si oricatu l'a imbiatu calatoriulu, n'a potutu selu induplece ai luá.

Acesti patru prunci de mici aratá patru aplecari diferite: celu de antaniu unu caracteru de diosu de a cercá indestulirea panteceului; alu doile dorulu de a avé si a tiené; celu de in urma sumetia; er' alu trei-lea curatia anemei fragede care de micu se dedà asi increde tote faptele sale manesa si a o impartasí in tote bucuriele si averile sale.

XIII. Canele.

Intru un'a de dîle tramise unu omu pre filiu-lu seu celu mai teneru intru unu satu mai de aproape, se vedia ce mai face mosiu-so, si i dede ce va merinde a maņa cá se nu flamendiesca pre cale.

Esîndu prunculu afora de iu satu incepù a mancă de in panea ce o ducea, si numai de catu intempinà unu cane, care vediendulu se apropià de pruncu urmandu dupa elu si aratandui prein semne cata dorire avea sei de si lui vreo bucatura. Prunculu vediendulu flamendu si asià doliosu se indurà sii aruncà una parte de in merinde pana ce mancă totu. Er' canele vediendu asta bunetate a pruncului nu se mai despartì de elu, ci ise facù sociu deci inainte pentru totu denn'a.

Intru una dî esîndu la campu si jocanduse cu alti prunci lunga unu riu, alunecà si cadìu in apa catu aproape erà se se innece, cà-ce cei alalti prunci nu cutezau se intre in apa fiendu afûnda, ci numai plangeau si strigau vaietanduse. Audiendu inse canele ce nu erà departe strigarea, numai de catu sari in apa si prepiendu pre pruncu de orechia, sanetosu-lu scose de in periclu aratandusi de in tote poterile mult'a bucuria cà-lu potù scapà.

Cunoscundu ast'a tata-lu pruncului dede mulțiemita lui D. diu, cà-ce paziundu viati'a filiului seu i-aratà, cumu cà facerile de bene nece una data remanu neremunerate, ori catu de diosu se fia flenti'a cui facemu bene.

XIV. Pisic'a.

Unu pruncu se ducea cu una bucată de pane iu maņa, musicandu dein candu in candu de

in pane, si sarindu de viosia la tota bucatu'ra ce o rumpea cu dentii. Er' una pisica adamanita de mirosulu mancariei l' urma mieunandu si frecandu-se de petiorele pruncului, asia catu cu dulcele ei lingusiri se parea ca vre alu incredentiá despre curatira amicitiei ei catra densulu.

Prunculu insielatu de aste frumoase aparen-tje crediu intru adensu, cumu ca mici i-e intru adeveru amicu, si vrendu alu recompensa-i dede una parte de in bucata. Ci mici abia prenze in gura bucatu'ra, si se si cara lasandu pre pruncu singurelu.

Acesta vediendu prunculu se mira si incepu a plange. Er' unu mosiu betranu apropiandu-se si imbunandulu-i disse: Nu te supera fetulu meu, ca pisica e ca amicii neadeverati; ea veni dupa te, ne numai ca se castige folosulu seu, si castigandulu n'ai ce mai ascepta dela ea.

XV. Lucratoriu.

Unu lucratoriu tramise pre filiulu seu la campu se sape unu pamentu ce era de multu nelucratu si plenu de spini. Inse tenerulu, parendu-se greu lucru, n'avu volia se lucre, ci tendiendu-se pre erba se culca si dormi tota diura. Asta intielegundu tata-so, adoua di luandulu de mana si ducundu-lu in agru-i disse: Sapa fetulu meu numai partea asta de cincii urme de lata. Care si facu tenerulu, si asiá pre incetu lucra totu pamentulu.

Atuncii disse parente-so: Candu te sparia marimea seau greutatea vre unui lucru, impartu-lu si-lu plenesce, lucrandu cate un'ra pana vei pleni tote partile, si nu vei senti nece una greutate.

XVI. Doue gradine.

Io nu sciu ce pote fi, dîse Juliu catra tata-so, cá gradinuti'a sorori-mè Amalia e plena de flori asia frumose er' a mea nu, ori catu o udu, ori catu me nevoliesu, totu in desiertu.

Fiu-mieu, respunse parentele, si tu ai avé flori frumose cá Amalia, dele ai fi semenatu la tempulu seu cá ea. Nu e destulu numai a implantá grauntiele, ci se cade a o face la tempulu seu, a prepará si a lucrá pamentulu, pentru cá se produca. Intielegi? — Precepu, tata. —

Pentru aceea se nu uiti nece una data acesta invetiatura: Mentea ta e cá una gradina, ce se cade a o cultivá forte tempuriu, cà-ce trecundui tempulu nu mai e in stare de a aduce fruptu, si celu ce nu folosesce prima-ver'a vietiei, semte preste vera, tomna si ierna certarea nepasarei sale.

PROVERBIA ROMANESCI.

Candu pisic'a nu-i a casa,
siorecii joca pre mésa.

Candu s'a pusu draculu pre rasa,
au o talia, au i-o lása.

Dà Domne cui ai mai datu,
cà de'i dá cui n'ai mai datu,
s'o mirá ce l'o aflatu.

Dracu-i dîce porumbea,
sî-i mai negru de catu ea.

A l t e l e.

Adi mîe, mane tîe.

Bate sieu'a se se precepă ep'a.

Câmpu-i cu ochi, padurea cu orechi.

Ce-i a mana, nu-i mentiună.

Ci-ne imparte, parte-si face.

Corbu la corbu nu scote ochii.

Cu rim'a sê prende pesce-le.

De facia te linge, de dosu te frige.

De la capu se imputê pescele.

De undê nui focu, nu ese fumu.

Dî, se nu-ti dîcu .

Elu si-o canta, elu si-o descanta.

Fă bene, ascepta reu.

Gur'a dice, gur'a mente; omulu remane omu de omenia.

Jocu de frica, pre nemica.

Lăuda-te gura, că ea pumnulu.

Lunga-i limb'a boului, ci nu pote grai.

Mai bene adi unu ou, de catu la pasci unu boa.

Nu crede nece la camesia.

Nu scii de in ce tufa sare liepure-le.

Nu-ti bagă nasulu, unde nu-ti fierbe ol'a.

O oe riosa imple tota turm'a.

Pune ol'a la focu, si liepure-le-i in padure.

Reu-i cu reu, ci-i inai reu fora reu.

Securea rea nu pierê.

Totu omulú trage focu la ol'a lui.

Totu un'a-i au cu capulu de pietra, au cu pietr'a de capu.

Unde nu te dore nu te legi.

Unu nebunu aruncă o pietra in apa, si diece intiele-
pti nu o potu scote afora.

Vorb'a multa, saraci'a omului.

Ce-ne alege, culege.

F I N E.

Tabla Cuprinsului.

Preliminarie	3.
Partea I. Etimologica.	4.
Capu I. Articulul.	7.
II. Pronumele	10.
III. Numele sustantivu.	18.
a) Declinatiunea I.	21.
b) Declinatiunea II.	24.
c) Declinatiunea III.	29.
IV. Numele adiectivu.	32.
Adiectivele numeraria.	34.
Comparatiunea.	40.
Participiulu.	41.
V. Verbulu.	42.
Auxiliaria.	44.
Patru Cojugatiuni.	46.
A. Cojugatiunea I.	49.
B. Cojugatiunea II.	57.
C. Cojugatiunea III.	60.
D. Cojugatiunea IV.	66.
VI. Adverbiu, Prepus. Cojunctiune.	71.
VII. Regule sintactice.	74.
Partea II. Ortografica.	78.
Capu I. Natur'a sunetelor.	—
A. De Vocali.	79.
B. De Cosunatorie.	83.
II. De Litere.	85.
Partea III. Lectura.	91.
Proverbia rom.	103.